

VITA EMESE*

Ki mit választ?

*Hasonlóságok és különbségek a határon túli magyar fiatalok demográfiai magatartásában és párkapcsolati jellemzőiben*¹

Bevezetés

A párkapcsolatok változásaival kapcsolatos kutatások Nyugat-Európában az 1970-es évektől, a kelet-európai régióban főként a rendszerváltást követően kaptak kiemelt figyelmet a demográfiai és a családszociológiai elemzésekben. Köszönhető ez annak, hogy a gazdasági és társadalmi struktúrában végbemenő átalakulás a családi, párkapcsolati szférát sem hagyta érintetlenül, sőt, a késő modern társadalomban a család az egyik olyan fő terület, amelyre e hatások fokozottan kivetülnek.² A modern társadalom átrendeződésének következményei sorra mutatkoztak meg a család átalakult funkcióiban és formáiban, például azáltal, hogy a család funkciói közül a gazdasági termelő szerep jelentős mértékben háttérbe szorult,³ az egyéni érzelmek szerepe pedig felértékelődött. A közös tulajdonon alapuló nagycsaládot felváltotta a nukleáris családmódel, a saját jövedelemre alapozó, egyéni boldogulási stratégiák.

A párkapcsolatokat érintő változások mögött egyes szerzők⁴ kiemelt szerepet tulajdonítanak a fogyasztói kultúra révén előtérbe kerülő értékeknek, az individualizációnak, a társadalmi környezet toleranciájának az együttélés variációinak bővülésével szemben. Mint hangsúlyozzák, a család (gazdasági) érdekei, továbbá a közösségi normák egyre kevésbé korlátozzák az individuális vágyakat és értékeket,

* A szerző szociológus doktorandusz a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, a BGA Zrt. – Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársa. E-mail: emesevital@gmail.com

¹ A tanulmány elkészítését a TK Kisebbségkutató Intézet támogatta.

² Vö. Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég Kiadó, 2003.

³ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.; Utasi Ágnes: A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth I. György. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*, 2001. Budapest: TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium, 2002. 113–133.

⁴ Utasi Ágnes: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest: MTA Politikatudományok Intézete, 2004. 9.

amelyek előretörése „új”⁵ együttélési formák elterjedését teszi lehetővé. Mások⁶ arra hívják fel a figyelmet, hogy valójában nem olyan egyértelmű, hogy az elmúlt évtizedekben tapasztalt demográfiai magatartásváltozásra az értékrendszer változásai vagy a megváltozott gazdasági-társadalmi berendezkedésből fakadó strukturális tényezők hatottak inkább.

A partnerkapcsolatokban tapasztalható változásokat a demográfiai és család-szociológiai szakirodalomban a családformák pluralizálódásának elmélete alatt szokták tárgyalni,⁷ amely tágabban a második demográfiai átmenet⁸ értelmezési keretébe illeszkedik. A pluralizálódás vonatkozásában, mely nagyrészen a megváltozott párkapcsolati formákhoz kapcsolódik, elkülönítenek⁹ makro- és mikro-szintű folyamatokat. Társadalmi szinten azt értik alatta, hogy adott időszakban többféle párkapcsolati- és családforma létezik egy társadalomban, melyek súlya az előző időszakokhoz képest növekszik, ezzel együtt a korábban meghatározó formák részben visszaszorulnak. E jelenség leggyakoribb példáiként szokták említeni a házassági kapcsolatok domináns jellegének elvesztését, vagy a gyermekvállalás, illetve a gyermekközpontú párkapcsolatok térvesztését, ezek mellett pedig az élettársi kapcsolat, a látogató párkapcsolat, a tartós vagy bizonyos életszakaszonkénti egyedüllét, továbbá a gyermektelenség társadalmi súlyának növekedést – hogy csak néhányat említsünk. Az egyének szintjén a pluralizálódás lényegében a párkapcsolati és életformák közötti választási lehetőségek kiszélesedését jelenti az egyéni életutak során, továbbá az életesemények megszokott sorrendjének felcserélődését (például az élettársi kapcsolatban, a házasságon kívüli gyermekvállalás, majd ezt követő házasságkötés esetében).

Ebben a tanulmányban a kelet-közép-európai térség négy régiójának magyar fiatalokra vonatkozó adatain vizsgáljuk a párkapcsolatformálódás jellegzetességeit és az e téren történt változásokat. Azokra a demográfiai magatartásmintákra, párkapcsolati formákra is koncentrálunk, amelyekre a határon túli magyar fiatalok vonatkozásában korábban kevesebb figyelem fordult, ugyanakkor amelyek

⁵ A családformák változásainak viszonylatában Harcsa István véleménye az, hogy nem is annyira új családformák elterjedéséről, mint inkább korábban periférikus minták széleskörű elterjedéséről van szó. Harcsa István: A családformák változásának trendjei és azok értelmezése – a pluralizáció színe és fonákja. *Kapocs*, 2014/4. 2–13.

⁶ Harcsa István – Monostori Judit: A háztartás- és családszerkezeti változások hosszú távú trendjei Magyarországon európai kontextusban: teóriák, tévképzetek, tények. *Demográfia*, 2018/4. 299–232.

⁷ Harcsa István – Monostori Judit: Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI, 2014. 83–109.

⁸ Van de Kaa, Dirk J.: Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42 (1), 1987. 1–59.

⁹ Harcsa – Monostori, 2014. 84–85.

a népesedési folyamatokkal, a partnerkapcsolati változásokkal foglalkozó elemzésekben kiemelt helyen szerepelnek.

Tanulmányunkban először a család-demográfiai folyamatokkal, párkapcsolat-formálódással összefüggő fontosabb változásokat, elméleti és empirikus kutatási eredményeket vázoljuk fel. Ezek után ismertetjük az adatok forrásait, a deskriptív elemzési részben bemutatjuk a kutatási célcsoport, a 15–29 éves erdélyi, felvidéki, vajdasági és kárpátaljai magyar fiatalok párkapcsolatformálódás szempontjából fontosabb ismérveit, majd komparatív módon elemezzük a családi állapot szerinti összetétel és a származás, az életkor, az iskolázottság, a szubjektív jóllét, a válásosság, továbbá az értékrend közötti összefüggéseket. Legvégül többváltozós modellekkel is megvizsgáljuk, hogy e fenti jellemzők milyen hatást gyakorolnak a párkapcsolatformálódásra, pontosabban az élettársi kapcsolatra és a házasságra.

A tanulmány alapkérdése, hogy mennyiben beszélhetünk hasonló vagy különböző kapcsolati jellemzőkről, párkapcsolatformálódási mintázatokról a négy vizsgált régió fiataljainak vonatkozásában. Írásunkat összegzéssel, az eredmények tágabb kontextusba helyezésével zárjuk.

Átrendező kapcsolatok

A második demográfiai átmenet elméletéhez kapcsolódó elterjedt nézet szerint a párkapcsolati magatartásban bekövetkező változások a társadalomban domináns értékek (változásának) leképeződései. Dirk van de Kaa nyolcvanas években megfogalmazott, és sokat vitatott elmélete alapján az individualizáció felértékelődése a házassági kapcsolatok devalválódásához vezet, helyét pedig a kötetlenebb élet-társi együttélések váltják fel.¹⁰ Az elméletet főleg az általánosítás, ugyanakkor az Északnyugat-Európa-centrikusság miatt érték kritikák, de a történeti demográfia leginkább azt írta a rovására, hogy nem veszi figyelembe a modernizáció előtti állapotokat, az Európa keleti és nyugati fele közötti diverzitást.¹¹ S bár tény, hogy a második demográfiai átmenet egyik fő sajátosságaként említett magatartás-változás (ahogy ti. házasságot egyre több esetben az együttélés váltja fel) a kelet-közép-európai országokról általánosságban aligha mondható el, az elméletben tárgyalt szempontok megkerülhetetlenek a család- és párkapcsolatformálódási elemzésekben. Látni kell, hogy a kelet-közép-európai térségben sem beszélhetünk egységes demográfiai magatartásmintákról, hanem inkább egy lassú átrendeződés

¹⁰ Van de Kaa, 1987.

¹¹ Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Kiadó, 2010. 133.

figyelhető meg, melynek intenzitása országonként, korcsoportonként, nemenként és társadalmi származástól függően eltérő lehet.¹²

A párkapcsolatformálódás vizsgálatakor, különösen, ha egy korábban kevésbé elterjedt kapcsolattípusról van szó, felvetődik a kérdés, hogy kik a mintaadók. A fiatalok szerepe ebben az esetben is fontos, hiszen a társadalmi változások hordozásában ők lehetnek az élenjárók. Az európai országok között különbségeket találunk abban, hogy mely társadalmi rétegek jelentették az úgynevezett modellt az élettársi kapcsolatok elterjedésekor. Szakértők több – olykor egymásnak ellentmondó – hipotézist vetettek fel, melyek közül az egyik, inkább a skandináv térségre érvényes felvetés szerint az élettársi kapcsolatok elsősorban a magasabb iskolázottsággal rendelkező, értelmiségi és középrétegekben, illetve a diákok körében terjedtek el.¹³ Kelet-Európában, ezen belül Romániában és Magyarországon is az élettársi kapcsolatot először az alacsonyabb rétegek, az underclass körében figyelték meg.¹⁴ A magyarországi tanulmányok eredményei a kilencvenes évek végén, kétezres évek elején azt támasztották alá, hogy noha az élettársi kapcsolat mint párkapcsolati forma eltérő mértékben, de minden társadalmi rétegben jelen van, de az élettársi kapcsolaton belüli gyermekvállalás inkább az alacsonyabb iskolázottságúakra volt jellemző.¹⁵ Hasonló megállapításra jutottak annak a romániai összehasonlító tanulmánynak a szerzői, akik azt állították, hogy a házasságon kívüli együttéléseknek és a házasságon kívüli gyermekvállalásnak az előfordulása gyakoribb az alacsony szocioökonómiai státusszal rendelkező, vidéki, alacsony iskolai végzettségű nők körében, és összességében az élettársi kapcsolatok lassú növekedését a rendszerváltás után időszakban a gazdasági deprivációval hozták összefüggésbe.¹⁶

¹² Potârncă, Gina – Mills, Melinda – Lesnard, Laurent: Family Formation in Romania, the Russian Federation and France: Towards the Second Demographic Transition? *European Journal of Population*, 29. 2013/1. 69–101.

¹³ Spéder Zsolt: Az európai családformák változatossága. Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég*, 10 (37), 2005. 3–47.; Somlai Péter: *Család 2.0 Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2013.

¹⁴ Spéder, 2005.; Mureșan, Cornelia: Cohabitation, an alternative for marriage in contemporary Romania: A life table description. *Demográfia*, English Edition, 51. 2008/5. 36–65.

¹⁵ S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné: Az 1995-ben házasságon kívül szülő nők életforma-változásainak vizsgálata. In: S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné – Kamarás Ferenc – Hablicsek László (szerk.): *Házasságon kívüli szülések*. Budapest: KSH Népeség tudományi Kutató Intézet, 1998. 55–156.; Spéder Zsolt: Gyermekvállalás házasságon kívül – egy terjedő magatartásminta összetevői. *Századvég*, 2004/1. 83–100.

¹⁶ Castiglioni, Maria – Hărăguș, Mihaela – Faludi, Cristina – Hărăguș, Paul Teodor: Is the family system in Romania Similar to those of Southern European Countries? *Comparative Population Studies*, 41 (1). 2016. 57–86. Itt: 67. doi: 10.12765/CpoS-2016-01en.

Pongrácz és Spéder az élettársi kapcsolatban élőkéről készített elemzésében különbséget tett „új típusú” és „régí típusú” élettársi viszony között.¹⁷ Előbbi megnevezés arra a csoportra vonatkozik, amely esetében a házasság próbájáról vagy annak alternatívájáról beszélünk, és a családi állapotuk szerint elsősorban nőtlenek/hajadonok alkotják. A régí típusú élettársi kapcsolat azokra vonatkozik, akik a házasság után, özvegyként vagy elváltként élnek élettársi viszonyban, régebben ez volt az elterjedtebb és társadalmilag elfogadottabb. Murinkó és Rohr arra is rámutatott, hogy a magyarországi élettársi együttélések folyamatos növekedése mellett az utóbbi években a házasságon kívül együttélők társadalmi összetétele szintén módosult.¹⁸ A 2016-os mikrocenzus alapján kimutatták, hogy az élettársi kapcsolatban élők inkább a hivatalos családi állapotuk szerint egyedülállók közül és a 30–40 évesek soraiból kerülnek ki, ők inkább a házasság helyett választják az élettársi együttélést.¹⁹ Az eredmény figyelemreméltó annak fényében, hogy Magyarországon a kétezres években ez a kapcsolattípus a fiatalok körében mutatott jelentős növekedést.²⁰ Makay és Domokos elemzése alapján tudjuk, hogy a magyarországi 15–29 éves fiatalok körében a kétezres évek eleje óta leginkább az egyedülállók aránya növekedett, ugyanakkor emelkedés figyelhető meg az élettársi kapcsolatban élők arányában is, mely kapcsolattípus a fiatalok valamennyi korcsoportjában népszerűbb a házasságnál.²¹ A szerzők korábbi magyarországi ifjúságkutatások eredményeire hivatkozva állítják, hogy a szülők alacsony iskolai végzettsége valószínűsíti a fiatalkori élettársi kapcsolatok létrejöttét. Magyarországi vonatkozásban azt találták, hogy az alacsony végzettséggel rendelkező szülők gyermekei egyrészt nagyobb arányban éltek élettársi viszonyban,²² másrészt arányuk némileg növekedett a két vizsgálat, azaz a 2012 és 2016 közötti időszakban, miközben a képzetesebb szülők gyermekei körében csökkent az élettársi együttélések aránya.

Összegezve, tanulmányunkat abba az elméleti és kutatási keretbe igyekeztünk elhelyezni, mely a családi-demográfiai magatartásváltozások közül a kapcsolatok pluralizálódására, ezen belül az élettársi együttélések szociológiai meghatározóira fókuszál. Váztoltuk azt, hogy a családi állapot és a párkapcsolattípusok diverzitása mögött az elmúlt évtizedekben lezajlott gazdasági-társadalmi és kulturális változások állnak, amelyek számos terület mellett hatást gyakoroltak nemcsak a családi szférára, hanem általában az emberek, különösen a fiatalok életvitelére. A fiatal generációkat érintő legfontosabb párkapcsolati változások között említhető, hogy

¹⁷ Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt: Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 2003/4. 55–75.

¹⁸ Murinkó Lívia – Rohr Adél: Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2018. 9–28.

¹⁹ Murinkó – Rohr, 2018. 21.

²⁰ Pongrácz – Spéder, 2003.

²¹ Makay – Domokos, 2018. 86–87.

²² A 20–24 évesek körülbelül egyharmada. L. Makay – Domokos, 2018. 87.

házas kapcsolatban viszonylag kevesen élnek, ehelyett többen választanak kötetlenebb párkapcsolati formákat, az élettársi együttélést vagy az egyedülálló életvitelt, a gyermekvállalást pedig az előző generációkhoz képest jóval későbbre tervezik, így a családalapításhoz köthető jelentős életesemények egy részét a fiatalok többsége a klasszikus ifjúsági életszakaszon túli időszakra halasztja.²³ Az alábbiakban előbb ismertetjük azokat az adatbázisokat, amelyek az elemzés empirikus alapját képezik, utána már a témával kapcsolatos saját elemzési eredményeinket tárgyaljuk: először bemutatjuk a határon túli magyar ifjúság családi állapotának változásait a 2001 és 2015 közötti időszakban, majd leírjuk, hogy a különböző családi állapotú, egyedülálló és párkapcsolatban élő fiatalok milyen főbb szociodemográfiai ismérvekkel és értékvilággal jellemezhetők; végül rátérünk az elemzés középontjában álló kérdésre, éspedig arra, hogy kik körében valószínűbb a házasság, továbbá az élettársi kapcsolat esélyének kialakítása.

Adatok

A tanulmányban két kérdőíves kutatásból származó adatok másodelemzésére támaszkodunk. Ezek közül egyik az ifjúságkutatások²⁴ első, határon túli nagymintás változata, a MOZAIK2001 kutatási programban készült adatbázis, a másik pedig az ennek mintájára megismételt GeneZYS 2015-ös kérdőíves adatfelvétel. Mindkét kutatás elsődleges célcsoportját a Magyarország határain túli, négy nagyobb, magyarok által lakott régió²⁵ fiataljai képezik. Ebből következően a tanulmány tematikája lényegében a magyar fiatalok párkapcsolati helyzetének vizsgálatára szűkül, és az elemzési részben nem számol a tágabb társadalmi kontextussal, melynek részét képezik a többségi nemzethez tartozó fiatalok is. Egy ilyen komparatív elemzés bár értékes eredményeket hozhatna, azon túl, hogy meghaladná ennek a tanulmánynak a kereteit, tematikailag és módszertanilag összehasonlítható friss kutatási adatok hiányában nem lehetséges. Eme hiányosságokat részben a szakirodalmi összefoglalással, részben korábbi kutatási eredményekre való hivatkozásokkal igyekeztünk kompenzálni.

²³ Makay Zsuzsanna – Domokos Tamás: Társadalmi újratermelődés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 77–106.

²⁴ Az ifjúságkutatások múltjáról és jelenéről bővebben lásd: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó Ki-sebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2017.

²⁵ Ezek a következők: Felvidék/Szlovákia, Kárpátalja/Ukrajna, Vajdaság/Szerbia, Erdély/Románia

Elemzésünkben a MOZAIK2001 kutatás adatfelvétele nyomán összesen 4463 érvényes esettel dolgozunk, mely minta területileg, településtípus szerint, továbbá nem és kor szerint reprezentálja a magyar nemzetiségű 15–29 éves fiatalokat.

A GeneZYs 2015-ös adatfelvétel szintén a 15–29 éves, határon túli magyar fiatalokra reprezentatív²⁶ ifjúságkutatás. A személyes lekérdezés során Erdélyben (Románia) 1 000, Felvidéken (Szlovákia) 700, Vajdaságban (Szerbia) és Kárpátalján (Ukrajna) 500–500 fiatalot kérdeztek meg értékrenddel és vallásossággal kapcsolatos, politikai, közéleti, munkaerőpiaci és migrációs potenciált érintő kérdésekben. Az adatfelvétel mind a négy régióban azonos módszertannal, ugyanabban az időben zajlott.²⁷

Tanulmányunkban elsősorban a GeneZYs 2015 Ifjúságkutatásból származó kérdőíves adatok alapján vizsgáljuk a fiatal, 15–29 év közöttiek családi állapot szerinti összetételét, az egyedülállók és a párkapcsolatban élők szociológiai jellemzőit és értékrendjét. Összehasonlító jelleggel egy-egy esetben bemutatjuk a 2001-es adatokat is. A tanulmány második felében arra a kérdésre keressük a választ, hogy mely szociodemográfiai és értékrendbeli tényezők milyen mértékben valószínűsítik a fiatalok különböző párkapcsolattípusait, pontosabban, hogy az élettársi kapcsolat és a házasság kialakításának esélye milyen társadalmi tényezőkön múlik.

Eredmények

Az ifjúság családi állapotának változásai 2001 és 2015 között

Egy társadalom népességének hivatalos családi állapot szerinti összetételét az alábbi kategóriák mentén szokták elkülöníteni: nőtlen vagy hajadon, házas, elvált és özvegy. Néhány éve több kelet-közép-európai országban, köztük Magyarországon és Romániában is a családi állapot szerinti besorolások között szerepel az ún. (bejegyzett) élettársi kapcsolat. Az alapvető felosztásban a népesség lényegében két nagyobb csoportba tagozódik, az egyedülállók, tehát a tartósan pár nélkül élők, valamint a hivatalosan házastársal élők csoportjára. A családi állapot szerinti besorolás ugyanakkor sokkal összetettebb annál, mint az első látásra tűnhet, tekintve, hogy mind a hajadonok és nőtlenek, mind pedig az elváltak, özvegyek, sőt, a hivatalos családi státuszuk szerint házasok igencsak heterogén alcsoportokat képeznek a valóságban. Az egyedülállók e nagy csoportjába tartozók élhetnek tartósan egyedül, önként vagy önkéntelen „szingliségben”, özvegységben, az életük egy bizonyos

²⁶ A kutatásban 2 700 magyar anyanyelvű fiatalot kérdeztek meg, kérdőíves módszerrel. A kérdezettek mintája régiókon belül területileg, településtípus szerint, továbbá kor és nemek szerint reprezentatívnak tekinthető.

²⁷ Mindez az MTA TK Kisebbségkutató Intézet szervezésében történt.

periódusában párral vagy élettárrsal, látogató kapcsolatban²⁸ vagy mozaikcsalád²⁹ tagjaként. A házasság kategóriát is tovább bonthatjuk házasságban együtt élőkre, illetve olyanokra, akik házastársuktól külön élnek.

Bár egyszerű feladatnak tűnhet a népesség családi állapot szerinti összeírása, és a népszámlálások alkalmával törekednek az adatok összehasonlíthatósága érdekében országonként, illetve népszámlálási ciklusonként hasonló módon felvenni az adatokat, a kérdőíves kutatások esetében ezt a standardot nem mindig sikerül érvényesíteni. A MOZAIK2001-es és GeneZYs 2015-ös Ifjúságkutatás során gyűjtött adatok alapján részletes információk állnak rendelkezésre a kérdezettek családi állapotáról, viszont az egyes kategóriák nem fedik egymást minden esetben. A 2001-es adatfelvételkor például a nőtlenek, illetve hajadonok csoportján belül nem tettek különbséget a párkapcsolattal rendelkezők és a párkapcsolat nélkül élők között. A 2015-ös kérdezéskor már külön kezelték a párkapcsolattal rendelkezőket, akik számarányukat tekintve (27,4%) az egyedülállókon belül egy jelentős alcsoportot képeznek. Amennyiben úgy tekintjük, hogy a párkapcsolattal rendelkező, noha külön élő fiatalok betagozódnak az egyedül élő nőtlen/hajadon fiatalok csoportjába, e csoport körében az elmúlt 14 évben aligha mutatható ki változás. A családi állapot többi kategóriája esetében a Mozaik2001-es felvételből részletesebb képet kapunk a kapcsolatok tényleges állásáról, mivel külön feljegyzeték mind a házasságban élők, mind pedig az elváltak esetében a külön élőket. A leglényegesebb változás, hogy a házasság és házastársával együtt is élő fiatalok számaránya 7,1 százalékponttal csökkent az elmúlt másfél évtizedben, viszont körülbelül ugyanennyivel növekedett a nem házasságban együtt élő, élettársi kapcsolatok számaránya (7,4%). 2001-ben a hivatalosan házasságban élő, ám valójában külön élő (0,3%; N=21) személyek többsége nő. 2001-ben az elváltakról feljegyezték, hogy van-e új, olyan tartós kapcsolatuk, amelyben együtt élnek a párjukkal. A minta életkori sajátosságából adódóan ebbe a kategóriába nagyon kevesen tartoztak (a teljes minta 0,2%-a). 2001-ben az elvált és külön élő fiatalok számaránya a vizsgált területeken ennél valamivel magasabb volt (1,1%, szám szerint 68), a 2015-ös mintában az elváltak aránya 0,8%. 2001-ben a külön élő házasságban élő, illetve az elvált és külön élő – tulajdonképpen egyedülálló státuszú – nők aránya magasabb a férfiakéhoz képest.

Ugyan az alacsony elemszámok óvatosságra intenek, korábbi magyarországi elemzésekkel³⁰ összevetve úgy véljük, nem állunk távol a valóságtól, amikor azt

²⁸ Külön háztartásban élő párok kapcsolata; bővebben lásd: Kapitány Balázs: 'Látogató párkapcsolatok' Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 2012/1. 4–29.

²⁹ Somlai, 2013. 160–162.

³⁰ Utasi Ágnes: A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth I. György. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2001*. Budapest: TÁRKI – Szociális és Családügyi Minisztérium, 2002. 113–133.

valószínűsítjük, hogy a fiatalabb korokban házasságot kötő nők a húszas éveik végére, harmincas éveikre többen élnek házas kapcsolatukból már kilépve, mint a hasonló korú férfiak. A 2015-ös felmérés adataiban jelentősebb nemek szerinti különbség az egyedülállók és a házások alcsoportjaiban figyelhető meg. A fiatal házások és a párkapcsolattal rendelkezők között szignifikánsan több a nő, míg az egyedülállók körében 18,6 százalékponttal több férfit találunk, mint nőt, ami a 2001-es adatokhoz viszonyítva is jelentős növekedés. A kapcsolatok nemi felosztása mentén tapasztalható különbségek Utasi szerint abból adódnak, hogy a fiatal nők eleget téve a hagyományos nemiszerep-elvárásoknak, hamarabb igyekeznek házasságra lépni, családot alapítani, mint a férfiak, akik a korábbi gyakorlathoz képest még tovább halasztják a tartós párkapcsolati döntéseket).³¹

1. táblázat. *A fiatalok családi állapot szerinti megoszlása 2001-ben és 2015-ben (%)*

Családi állapot	2001 (Mozaik)			2015 (GeneZYs)			Változás 2015–2001
	Férfi	Nő	Össze- sen	Férfi	Nő	Össze- sen	
Nőtlen, hajadon, egyedül él	54,2	45,8	74,2	59,3	40,7	47,3	–
Van párkapcsolata, külön élne	–	–	–	44,3	55,7	27,4	–
Egyedülálló összesen	–	–	74,2	–	–	74,7	0,5
Házas, együtt él	35,7	64,3	21,8	38,5	61,5	14,7	-7,1
Házas, külön él	14,3	85,7	0,3	–	–	–	–
Élettárssal él, ill. nem házas, de együtt él	36,9	63,1	2,4	50,2	49,8	9,8	7,4
Elvált, élettárssal él	28,6	71,4	0,2	–	–	–	–
Elvált, külön él	25	75	1,1	50	50	0,8	-0,3

Forrás: Mozaik2001, GeneZYs 2015; a szerző számításai

Ha összességében nézzük a négy határon túli magyar régiót, látunk egyfajta dinamikát a családi állapot szerinti összetételben és párkapcsolati téren: jelentősebb módosulás a házassági kapcsolatban élők 7,1 százalékos pontos csökkenése az elmúlt közel másfél évtizedben. A házasságok számarányának csökkenése mögött leggyakrabban az első házasságkötési életkor kitolódását szokták említeni, mely átlagosan 21,52 év volt a 2001-es és 22,54 év volt a 2015-ös adatfelvétel szerint, de emellett az értékrend változásai, a házasságkötésre irányuló normatív elvárások gyengülése is szerepet játszik.³² Míg néhány évtizede a formálisan megkötött házas kapcsolaton

³¹ Utasi, 2002.; Utasi, 2004. 35.

³² Van de Kaa, 1987

kívül mind a fiataloknak, mind az idősebbeknek sokkal kisebb mozgásterük volt az együttélés formáinak alakításában, a mostani fiatal generációval szemben megengedőbb a közvélemény; különösen az első tartós kapcsolat kialakítása terén, mely egyes esetekben már nem a házasság, hanem annak a próbája, tehát a házasság kapcsolatát megelőző vagy azt tartósabb ideig helyettesítő együttélés. A hagyományos demográfiai magatartástól eltérő viselkedésminták kevésbé stigmatizáltak, a 25–30 éves korosztályba tartozó nőtlen vagy hajadon fiatalokat egyre kevésbé illetik a „vénlegény” és „vénleány” megnevezéssel, ám egy bő évszázaddal korábban különösen azokra a lányokra, akik a húszas éveik végére „nem kaptak kérőt”, az „öreglányok” sorsa várt.³³ Köszönhető ez mindannak, amit már a felsejtetőben is említettünk az elmúlt évtizedek társadalmi–gazdasági átalakulásaival kapcsolatban: a családok funkciói megváltoztak, a hangsúlyok máshova tevődtek. Miközben a család gazdasági termelő funkciója visszaszorult, az érzelmi funkció felerősödött, ezáltal a fiatalok életvitelük nagymértékben változott. Az a tény, hogy a fiatalok egy jelentős része a húszas éveiben még tanulmányokat folytat,³⁴ vagy tervezi a továbbtanulást,³⁵ kihatással van a párkapcsolat-formálódásra.³⁶ Korábbi elemzésünkben rámutattunk, hogy a tanulmányokat folytató fiatalok életében kevésbé figyelhető meg a párkapcsolati elköteleződés, legyen szó akár házasságról, akár élettársi kapcsolatáról.³⁷ Ugyan vannak országok közötti eltérések, a 15–29 éves fiatalok nagy többségének esetében családalapításról aligha beszélhetünk, a korosztályba tartozók háromnegyede ugyanis nőtlen/hajadon.

A családi állapot kategóriái közül az alábbiakban az egyedülállók, valamint a párkapcsolatban élő házasok és élettársi viszonyban élők számarányának 2001–2015 közötti változásait tekintjük át régiós bontásban. A határon túli négy nagyobb régiót külön-külön is megvizsgálva három jelentősebb megállapítással élünk. Egyrészt az egyedülálló nőtlenek és hajadonok aránya a két vizsgálati időpont között a vizsgált régiók többségében nem változott jelentős mértékben.³⁸ Erdélyben és a Felvidéken

³³ Utasi, 2002.

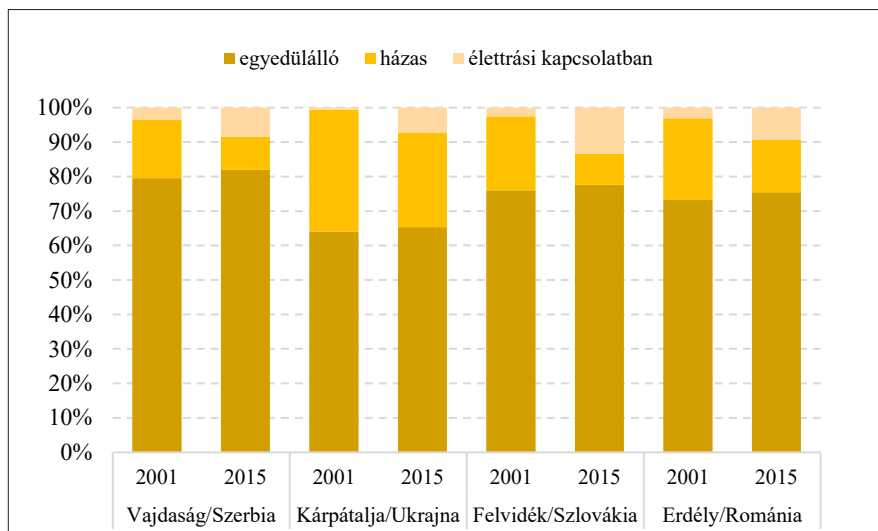
³⁴ A 20–24 évesek 33%-a, továbbá a 25–29 évesek 9%-a folytatott tanulmányokat a kérdéses pillanatban, nagy többségük a felsőoktatásban tanult; előbbi korcsoport 65%-a, utóbbiak 89%-a folytatott felsőfokú tanulmányokat.

³⁵ A kutatásban megkérdezett fiatalok fele válaszolta, hogy függetlenül attól, hogy tanul-e vagy sem, szeretné folytatni a tanulmányait.

³⁶ Székely Levente: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. In: Székely Levente (ed.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft.; Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 41–76.

³⁷ Papp Z. Attila – Vita Emese: Megmaradás és átörökítés – külföldi magyar fiatalok demográfiai, társadalmi folyamatai. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 107–140.

³⁸ Az összehasonlíthatóság miatt a 2015-ös adatoknál az egyedülállók kategóriájába soroltuk azokat a hivatalosan nőtlen/hajadon fiatalokat, akiknek volt párkapcsolatuk, de nem éltek együtt a párjukkal.

1. ábra. A családi állapot változásai 2001–2015 között

Forrás: Mozaik2001, GeneZYs 2015; a szerző számításai

a 15–29 évesek körülbelül háromnegyede, a kárpátaljai fiatalok között ennél kevesebben (64%), viszont a vajdaságiak körében látványosan magasabb (82%) lett az egyedülállók részaránya, de a korábbi adatfelvétel időpontjában is itt élt a legtöbb egyedülálló. A házasságban élők számaránya legradikálisabban a felvidéki magyar fiatalok körében csökkent (több mint 10 százalékponttal) az elmúlt közel másfél évtized alatt. A házasságban élő fiatalok arányának csökkenése az összes határon túli magyar régió vonatkozásában megfigyelhető, ugyanakkor nem egyedi eset; az 1960-as évektől kezdődően a legtöbb európai országban a házasságok csökkenő tendenciája figyelhető meg.³⁹ A házasságok arányának csökkenése mellett másrésről terjedni kezdtek az élettársi kapcsolatok, melyek növekedését inkább a Felvidéken és Erdélyben figyelhetjük meg. A többi régióban 10 százalék alatti az élettársi kapcsolatban élők aránya. Jelentős ez a változás, ha figyelembe vesszük, hogy bő egy évtizeddel korábban a fiatalok körülbelül 3 százaléka élt házasságon kívül Erdélyben, a Felvidéken és a Vajdaságban, Kárpátalján pedig szinte alig akadtak olyanok, akik élettársi kapcsolatban éltek volna. A legfrissebb, határon túli magyarokat megcélzó ifjúságkutatási eredmények alapján a leginkább tradicionálisnak mondható párkapcsolati mintázat, mint a magas házasságkötési hajlandóság, a fiatalkori házasságkötés, a magas gyermekvállalási kedv és a fiatalkori gyermekvállalás, a kárpátaljai

³⁹ Vö.: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Crude_marriage_rate_selected_years_1960-2015_\(per_1_000_persons\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Crude_marriage_rate_selected_years_1960-2015_(per_1_000_persons).png)

fiatalokra jellemző, a párkapcsolati magatartás terén e fenti szempontok szerint pedig a legkevésbé „hagyománykövetőnek” a felvidéki fiatalok bizonyulnak (1. ábra).⁴⁰

A párkapcsolatok alapvető jellemzői

A családi állapot változásait a társadalmi jellemzők mentén leíró tanulmányok egyik fontos szempontja, hogy milyen nemi, illetve területi/település szerinti eltérések, a lokalitáshoz köthető mintázatok figyelhetők meg egy adott népességcsoport családi állapotát illetően.⁴¹ Szalma Ivett szerint például a szingliként emlegetett egyedülálló férfiak és nők között lakóhely és iskolázottság tekintetében is nagy különbség mutatkozik.⁴² Míg az egyedülálló nők többsége városias lakókörnyezetben él és magas iskolázottsággal jellemezhető, a férfiak között gyakrabban fordulnak elő falun élő, alacsonyan iskolázott egyének, s így a két csoport aligha találhat egymásra. Ezt az elemzési szempontot tanulmányunkban is érdekesnek tartottuk megvizsgálni.

A teljes mintában szoros kapcsolatot figyelhetünk meg a nemek és a fiatalok családi állapota között. A fiatal férfiak körében átlagosan 55, a nők körében 39 százalék a párkapcsolat nélkül élő egyedülállók aránya. A párkapcsolattal rendelkezők esetében fordított tendencia érvényesül, jellemzően a nők körében magasabb a párral élők és a házasságban élők aránya. Ez az általános nemek szerinti mintázat minden régióban hasonlóan alakul, azzal a különbséggel, hogy vannak olyan térségek, ahol a nemek közötti különbségek markánsabbak, mint máshol: például Kárpátalján és Erdélyben is körülbelül 10 százalékpontos eltérés van a házasságban élő nők és a férfiak között a nők javára, ugyanígy szintén Erdélyben szignifikánsan magasabb a párkapcsolatban élő nők aránya, mint a férfiaké (2. ábra).⁴³

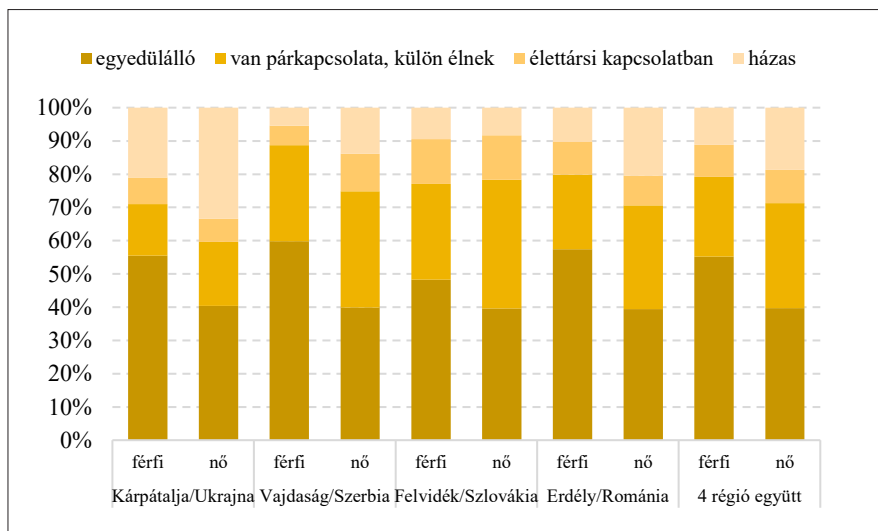
A négy szomszédos országban élő magyar fiatalok között nagyjából azonos a falusi és a városi településeken élő egyedülállók megoszlása. A lakóhely szerinti különbségek inkább a párkapcsolattal rendelkezőknél domborodnak ki, ugyanis a falvakon élők körében kevesebben élnek párkapcsolatban, és az élettársi kapcsolatok jelenléte is valamivel alacsonyabb, mint városon, ellenben falun némileg több a házas fiatal.

⁴⁰ Papp Z. – Vita, 2018.

⁴¹ Murinkó Livia – Spéder Zsolt: Párkapcsolatok. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH NKI, 2015. 9–26.; Rövid Irén: Pillanatfelvétel a szinglikről – A szinglik általános és területi jellemzői a népszámlálási adatok alapján. *Területi Statisztika*, 2018/3. 302–318.

⁴² Szalma Ivett: „Nagyon elterjedt az az elképzelés, hogy akkor lehet valaki boldog, ha gyermeke születik.” In: Tanács Eszter (szerk.): *Nők gyermek nélkül*. Budapest: HVG Kiadó Zrt., 2019. 183–195.

⁴³ A teljes mintában, illetve Vajdaság és Erdély esetében a Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia-szint értéke kisebb, mint 0,001, a kárpátaljai almintán pedig kisebb, mint 0,01. Felvidéken a nem és a családi állapot között nincs szignifikáns összefüggés (Chi-négyzet próba 0,072)

2. ábra: A családi állapot nemek szerint, régióként 2015

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Két régióban (Felvidék és Erdély) szignifikáns összefüggés⁴⁴ mutatkozott a családi állapot, illetve a lakóhely típusa között. Felvidéken inkább a falusi lakhellyel rendelkező fiataloknak van együttjárásan alapuló párkapcsolatuk, de hasonlóan a többi régióhoz, falun népszerűbb a házasság is. A városban lakó felvidéki magyar fiatalok sokkal inkább preferálják az élettársi kapcsolatot, amivel ki is tűnnek a többi régió fiataljai közül. Hozzájuk képest az erdélyi városi fiatalok között egyrészt enyhén magasabb a párkapcsolat nélkül élők aránya, másrészt falu–város mentén jelentősebb eltérés csak a házasságok esetében tapasztalható, és elmondható, hogy az erdélyi falvakban szintén több fiatal él házasságban, mint városban. A falusi és városi származású fiatalok között alig van különbség az élettársi kapcsolatot választók számarányában, ami egyébként Kárpátaljáról és Vajdaságról szintén elmondható.

A táblastatisztikai elemzést (2. táblázat) összegezve elmondhatjuk, hogy a különböző párkapcsolati formák településtípus szerinti jelenlétének különbségei főképp abban nyilvánulnak meg, hogy a falvakban élő fiatalok körében erőteljesebben érvényesül a párkapcsolat házassági formában történő intézményesülése, a házasság népszerűsége három régióban egyértelműen a falusi közösségekben töretlen. Egyik oldalon tehát erőteljesebb az a típusú párkapcsolati magatartás, ami tradicionálisabb, házasságot preferáló és inkább a rurális térséghez köthető,

⁴⁴ A Felvidéken a Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia-szint értéke kisebb, mint 0,05, Erdélyben <0,001 és a teljes mintában szintén <0,001. Kárpátalja és a Vajdaság esetében a származás településtípusa és a családi állapot között nincs szignifikáns összefüggés (Chi-négyzet próba 0,467, illetve 0,218).

a másik oldalon pedig kevésbé markánsan, de megjelenik egy hagyományostól eltérő magatartás is, ami az urbanizációhoz kapcsolódó házasságon kívüli együttéléseket jelenti. A házasságon kívüli együttélések „előretörésének” elsősorban a Felvidéken lehetünk tanúi, ahol az élettársi kapcsolat nemcsak városban, hanem a falvakban is messze népszerűbb a házasságnál a fiatalok körében. Hozzá kell tenni, hogy a többi régióban településtípusra való tekintet nélkül 10 százalék alatti az élettársi együttélések számaránya, de ez inkább városi jelenség. Ezek az eredmények amellet, hogy rávilágítanak az élettársi kapcsolatban élő fiatalok társadalmi hátterére, arra utalnak, hogy a hagyományostól eltérő párkapcsolati magatartásformák a kisközösségi falvakon kisebb mértékű elfogadottsággal, népszerűséggel párosulnak (2. táblázat).

2. táblázat. A családi állapot lakóhely szerint, régióként 2015 (%)

Régiók	Családi állapot			
	Egyedülálló	Van párkapcsolata, külön élnek	Házas	Élettársi kapcsolat
Kárpátalja/Ukrajna				
Falu	46,7	15,5	27,6	7,0
Város	47,1	20,0	23,9	7,7
Összesen	46,8	16,9	26,4	7,2
Vajdaság/Szerbia				
Falu	53,4	26,5	11,1	8,5
Város	48,0	35,3	8,4	8,4
Összesen	50,2	31,7	9,5	8,4
Felvidék/Szlovákia				
Falu	43,8	34,5	9,9	11,0
Város	43,5	29,8	5,6	20,5
Összesen	43,7	33,3	8,8	13,3
Erdély/Románia				
Falu	46,7	24,6	19,8	8,7
Város	50,1	28,5	10,6	9,8
Összesen	48,4	26,5	15,2	9,3
4 régió együtt				
Falu	46,7	15,5	27,6	7,0
Város	47,1	20,0	23,9	7,7
Összesen	46,8	16,9	26,4	7,2

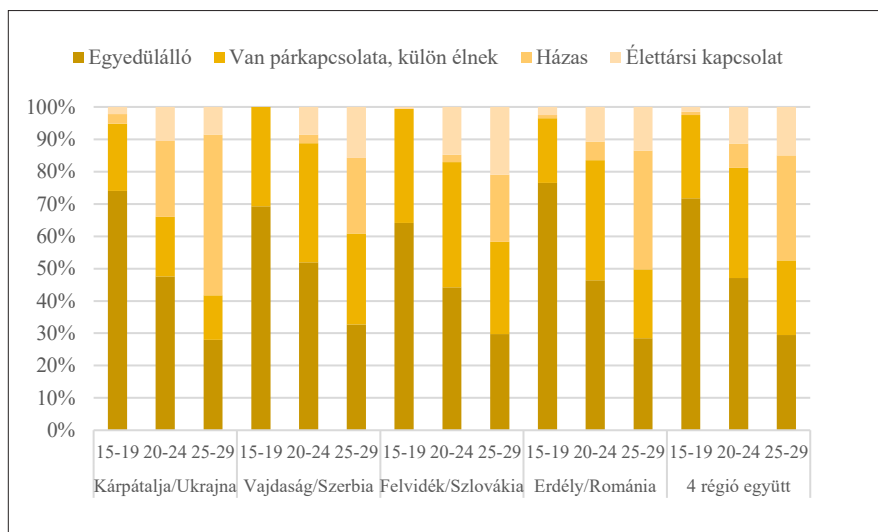
Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

A különböző családi állapotú egyének szociológiai jellemzőinek áttekintésekor, a társadalmi háttérváltozók sorában rátérünk az életkor, az iskolázottság majd pedig a szubjektív anyagi mutató elemzésére.

A legfiatalabb korcsoport, vagyis a 15–19 évesek esetében aligha beszélhetünk párkapcsolati tapasztalatról, hiszen a négy határon túli régióból származó adatokat egyítve a magyar fiatalok bő kétharmadának nincs semmilyen kapcsolata, azaz ők egyedülállóként élnek, és egynegyedükről mondható el, hogy *együtt járnak valakivel*, viszont nem élnek együtt. 24 éves korára a fiataloknak már valamivel nagyobb része, körülbelül egyharmada él párkapcsolatban, ám külön, és láthatóan 20–24 éves kor környékén kezdenek formálódni a hosszabb távú párkapcsolatok, így az élettársi kapcsolat, továbbá a házasság is – bár házasságot a fiatalok alig-alig kötnek 25 éves koruk előtt. A négy vizsgált régió közül Kárpátalja jelenti az egyetlen kivételt, ahol a 20–24 évesek közel negyede élt házasságban, és a többi régióval ellentétben itt és ebben a korcsoportban a házások aránya jóval felülmúlta az élettársi kapcsolatban élők arányát. A széleskörű, hagyományos értelemben vett párkapcsolatformálódás azonban a 25. életév után következik, ekkortól tapasztalható látványosabb növekedés elsősorban a házasságok, de az élettársi együttélések terén is (3. ábra).

A régiók közötti különbségekről elmondható, hogy a vajdasági és a felvidéki magyar fiatalok párkapcsolatformálódása egyrészt abban tér el a kárpátaljai és az erdélyi fiatalokétól, hogy előbbieik közül valamivel többen alakítanak kapcsolatot már 15–19 éves koruk között, ugyanakkor ebben az életkori csoportban szinte alig találunk olyanokat, akik valamely hosszabbtávú párkapcsolattípus mellett döntenek. Másrészt hozzá kell tenni, hogy a Vajdaságban és a Felvidéken az idősebb, 25 év feletti korosztályba tartozók házasság iránti preferenciája alacsonyabb, az élettársi kapcsolat iránti nyitottság ezzel együtt magasabb, mint a másik két régióban az azonos korcsoportba tartozók között. Ezek az eredmények egyrésztől azt mutatják, hogy a felvidéki és a vajdasági magyar fiatalok esetében a felnőttkorba való átmenet lépcsőfokai közül a párkapcsolatalakítást többen és korábban „lépik át”, mint teszik azt Erdélyben és Kárpátalján élő kortársaik, másrésztől, az önálló életkezddéssel összefüggő, és hosszabb távú elköteleződést feltételező párkapcsolati formák közül a házasságot többen halasztják és tolják ki a klasszikus értelemben vett fiatal felnőttkori életszakaszból. Eme magatartásuk révén a vajdasági és a felvidéki magyar fiatalok nagyobb hasonlóságot mutatnak a nyugat-európai és magyarországi fiatalok demográfiai viselkedésével, akik szintén halasztják a házasságkötést, és helyette/mellette többen választják az élettársi együttélést.⁴⁵

⁴⁵ A magyarországi fiatalok párkapcsolati trendjeiről és családalapítási gyakorlatáról részletes elemzést közöl a Makay – Domokos szerzőpáros egy másik, a *Magyar Ifjúság 2016* nevű kutatás alapján. A szerzők többek között rámutatnak arra, hogy 1) a magyarországi fiatalok egyre nagyobb aránya él párkapcsolat nélkül, egyedülállóként, a 20–24 évesek 76, a 25–29 évesek 58 százalékának semmilyen párkapcsolata nem volt a kérdezéskor; 2) a házasságkötések

3. ábra: A családi állapot életkor szerint, régióként⁴⁶

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Az iskolai végzettség és a családi állapot, illetve a párkapcsolatok típusa rendszert szoros összefüggést mutatnak.⁴⁷ A négy régió adatait együttesen az alapfokú végzettségűek majdhogynem kétharmadának nincs párkapcsolata, 18 százalékuk jár együtt valakivel, a házasság és házasság nélküli együtt élők aránya pedig 10, illetve 9 százalék. Hozzájuk képest a középfokú végzettséget már megszerzők, legyen szó szakiskolásokról vagy gimnáziumot végzettekről, jóval többen élnek valamilyen párkapcsolatban. A diplomások között az együttjárás alapuló kapcsolattal rendelkezők és a párkapcsolat nélkül élők felülreprezentáltak, ugyanakkor a diplomások körében – összevetve az érettségizettekkel – magasabb a házasság és az élettársi viszonyban élők aránya.

Régiós összehasonlításban az alapfokú végzettségűek majdnem egyharmadának van párkapcsolata a Vajdaságban és a Felvidéken, míg Kárpátalján és Erdélyben a fiatalok mindössze 13 százalékának. Ugyanakkor ez utóbbi két régióban, a legalacsonyabb az alapfokú végzettséggel rendelkező házasságok számaránya: míg

aránya rendkívüli módon csökkent 2001 és 2016 között a teljes vizsgált korosztályban, de a 25–29 évesek körében is (például a 25–29 éves nők esetében 51%-ról 22%-ra); 3) az élettársi kapcsolatban élők számaránya növekedett az ezredforduló óta, továbbá a 25–29 éves korcsoportban az élettársi kapcsolatban élők aránya (26%) meghaladja a házasságban élő fiatalok arányát (13%). Részletesen lásd: Makay–Domokos, 2018. 86–87.

⁴⁶ A Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia értéke <0,000 mind a négy régió esetében.

⁴⁷ Kárpátalja, Felvidék és Erdély esetében a Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia értéke <0,001, Vajdaság esetében <0,01.

a Vajdaságban és a Felvidéken 1, illetve 4, Kárpátalján 19, Erdélyben pedig 11 százalék az általános iskolát végzett házasságban fiatalok aránya.

Hasonló mintázat érvényesül az élettársi viszony vonatkozásában. Az alacsony iskolázott kárpátaljai és erdélyi fiatalok körében körülbelül kétszer annyian élnek élettársi viszonyban, mint a hasonló iskolázottsági szinttel rendelkező felvidéki vagy vajdasági fiatalok. Kárpátalján általános érvényű, hogy a legalacsonyabb iskolázottak között a legmagasabb a házasságon kívüli együttélés, ellentétben a Vajdasággal és Felvidékkel, ahol a felsőfokú végzettségűek között élnek a legtöbben házasságon kívül. Felvidéken végzettségi szinttől függetlenül több fiatal választja az élettársi kapcsolatot, mint amennyien a házasságot, markáns különbséget lehet megfigyelni például az érettségizettek csoportjában, ahol az élettársi viszonyban élők közel dupláját teszik ki a házasoknak, és ötből egy diplomás szintén élettársával él.

A második demográfiai átmenet bizonyos elemei – az élettársi kapcsolatok terjedése és a házasságkötések visszaszorulása – leginkább a felvidéki fiatalok párkapcsolati magatartásában érhető tetten, s az adatok arra utalnak, hogy a házasságkötések halasztása mellett itt az élettársi kapcsolat is egyre inkább a házasság alternatívájává válik. A többi régióban a felnőtté válás egyik igen fontos életememényét követően, az első szakképesítés vagy diplomaszerezés után többen választják a házasságot, mint az élettársi kapcsolatot. Ez alapján azt feltételezzük, hogy a vajdasági és erdélyi területeken inkább a házasságkötések halasztása érvényesül, ugyanakkor az élettársi kapcsolatok elsősorban próbaházasság jellegűek. Erdélyben az élettársi kapcsolatok többes jelentése körvonalazódik, hiszen mind az alacsonyabb, mind pedig a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők esetében 10–14 százalék körül alakulnak a házasságon kívüli, élettársi együttélések (3. táblázat). Az iskolázottsági szint és a stabil párkapcsolatformálódás összefüggésének leírására a szokványos U görbe ezúttal nem alkalmas. Úgy tűnik, hogy az iskolázottsági szintek növekedésével együtt nem növekedik folyamatosan a stabil párkapcsolatban⁴⁸ élők aránya. Kárpátalja kivételével nem is az egyetemisták körében élnek a legkevesebben párkapcsolatban, házasságban vagy házasságon kívüli kapcsolatban, a visszaesés elsősorban a középfokú végzettséggel rendelkezők szintjén érhető tetten (3. táblázat). Az érettségizettek egy része minden bizonnyal folytatta tanulmányait, amiből arra következtethetünk, hogy lényegében nem a végzettségi szintnek, hanem inkább a folyamatban lévő tanulmányoknak vagy a tanulói státusznak, s mint korábban láthattuk (vö. 3. ábra) az életkornak is jelentős szerepe lehet a párkapcsolatok formálódásában. A kontingenciatáblázatok alapján egyelőre azt látjuk, hogy a folyamatban lévő tanulmányok késleltetik a stabil párkapcsolatok formálódását. A kérdés pillanatában tanulmányokat végzők

⁴⁸ Stabil párkapcsolat alatt itt a házasságot és az élettársi kapcsolatot értjük, mivel úgy gondoljuk, hogy az élettervezésben ezek a kapcsolatok perspektívájukban más döntési stratégiákat feltételeznek a külön élő fiatalok párkapcsolataihoz képest.

között minden iskolai szinten elvértve találunk házas vagy élettársi kapcsolatban élő fiatalokat, arányuk nem haladja meg az 5 százalékot, annak ellenére sem, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók életkora értelemszerűen magasabb a náluk alacsonyabb iskolai szinteken tanulóknál. Hogy ezek az ismérvek milyen mértékű összefüggést mutatnak a párkapcsolattípusokkal, arra a tanulmány második felében, a többváltozós elemzéseknél még visszatérünk (3. táblázat).

3. táblázat. A családi állapot iskolai végzettség szerint, régióként 2015 (%)

Befejezett iskolai végzettség	Családi állapot			
	Egyedül- álló	Van párkapcsolata, külön élnek	Házas	Élettársi kapcsolat
Kárpátalja/Ukrajna				
Alapfokú	49,4	13,3	19,0	12,7
Szakiskola	75,0	25,0	0,0	0,0
Középiskola (érettségivel)	45,7	16,8	31,6	4,3
Egyetem	40,3	25,8	29,0	4,8
Vajdaság/Szerbia				
Alapfokú	67,4	27,0	1,1	4,5
Szakiskola	54,8	24,7	12,9	7,5
Középiskola (érettségivel)	46,3	34,6	9,0	9,6
Egyetem	35,5	36,6	16,1	11,8
Felvidék/Szlovákia				
Alapfokú	62,8	27,7	3,6	5,8
Szakiskola	40,5	29,8	14,0	15,7
Középiskola (érettségivel)	43,0	36,3	6,8	12,7
Egyetem	29,7	35,5	14,5	19,6
Erdély/Románia				
Alapfokú	66,6	12,5	10,5	10,5
Szakiskola	51,7	11,2	22,4	13,8
Középiskola (érettségivel)	44,3	34,7	14,0	6,1
Egyetem	32,2	38,0	18,8	10,2
4 régió összesen				
Alapfokú	61,8	17,7	9,8	9,2
Szakiskola	49,1	21,9	16,3	12,4
Középiskola (érettségivel)	44,7	30,6	15,8	7,8
Egyetem	33,0	35,8	18,4	12,2

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Az anyagi jólét szerinti önbesorolás és a családi állapot között a teljes mintában szoros szignifikáns kapcsolat látszik.⁴⁹ A teljes mintában 18 százalék az anyagi gondok nélkül élő fiatalok számaránya, akiknek több mint fele (53,9%) egyedülálló és egy jelentősebb részüknek (27,4%) nincs párkapcsolata. A relatív jólétben élők⁵⁰ aránya az egyedülállók felől a párkapcsolatban élők fele haladva csökken, ez érvényes azokra is, akik azt mondták, hogy anyagilag éppen ki tudnak jönni a büdzséjükből. Az anyagilag hátrányos helyzetben lévő fiatalok összességében egy kis csoportot képeznek, körülbelül 6 százalék a folyamatosan anyagi gondokkal vagy nélkülözésben élők aránya. Többségük egyedülálló vagy élettársi kapcsolatban él, őket az együttjárás alapuló párkapcsolattal rendelkezők követik. Az anyagi deprivációban élők egyharmada egyedülálló, egynegyede élettársi kapcsolatban él. Kárpátalján és Erdélyben is hasonló mintázatot figyelhetünk meg, az anyagi jólét és a párkapcsolat-formálódás összefüggésében. Az anyagi stabilitás szignifikánsan⁵¹ magasabb párkapcsolati elköteleződéssel, nagyobb házassági kedvvel jár együtt, az anyagi bizonytalanság pedig inkább a párkapcsolati elköteleződés hiányával. A felvidéki jobb módban élő fiatalokra szintén érvényes, hogy többeknek van párkapcsolata (együtt járásos kapcsolat), mint az anyagi gondokkal küszködőknek. A jobb anyagi helyzetű fiatalok viszont nem feltétlenül választják többben a házasságot, mint az élettársi együttélést (4. táblázat).

⁴⁹ A Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia értéke a teljes mintában $<0,001$, továbbá a kárpátaljai és erdélyi almintában szintén $<0,001$. A felvidéki almintában $<0,05$, a Vajdaság esetében nem szignifikáns (Pearson Chi-Square 0,355).

⁵⁰ Akik azt nyilatkozták, hogy nincsenek anyagi problémáik, vagy beosztással jól kijönnek.

⁵¹ A Chi-négyzet próbához tartozó szignifikancia-szint értékei: teljes minta, Erdély és Kárpátalja $<0,001$, Felvidék $<0,05$, Vajdaság esetében nincs szignifikáns kapcsolat az anyagi jólét és a családi állapot között (Chi-Square 0,355).

4. táblázat. A családi állapot a szubjektív jóllét mutatói szerint, régióként 2015 (%)

Szubjektív jóllét	Családi állapot			
	Egyedül- álló	Van párkapcsolata, külön élnek	Házass	Élettársi kapcsolat
Kárpátalja/Ukrajna				
gondok nélkül él	55,6	13,9	25,0	5,6
beosztással jól kijön	46,9	17,7	28,6	4,3
éppen, hogy meg tud élni	43,0	19,8	26,7	9,3
hónapról hónapra anyagi gondok vannak	44,4	7,4	14,8	22,2
nélkülözik	37,5	0,0	0,0	50,0
Vajdaság/Szerbia				
gondok nélkül él	54,4	31,6	7,0	5,3
beosztással jól kijön	51,4	31,6	9,2	7,8
éppen, hogy meg tud élni	42,0	34,6	11,1	12,3
hónapról hónapra anyagi gondok vannak	56,5	26,1	13,0	4,3
nélkülözik	0,0	50,0	25,0	25,0
Felvidék/Szlovákia				
gondok nélkül él	50,0	32,9	6,8	10,3
beosztással jól kijön	39,8	36,8	10,4	12,8
éppen, hogy meg tud élni	47,6	24,3	6,8	18,4
hónapról hónapra anyagi gondok vannak	58,3	25,0	0,0	16,7
nélkülözik	33,3	33,3	33,3	0,0
Erdély/Románia				
gondok nélkül él	56,1	24,9	14,0	5,0
beosztással jól kijön	46,9	30,3	14,5	7,5
éppen, hogy meg tud élni	37,6	21,2	22,4	17,6
hónapról hónapra anyagi gondok vannak	45,9	8,1	16,2	28,4
nélkülözik	66,7	0,0	33,3	0,0
4 régió összesen				
gondok nélkül él	53,9	27,4	11,7	6,7
beosztással jól kijön	46,1	29,5	15,4	8,1
éppen, hogy meg tud élni	42,8	24,8	16,3	14,6
hónapról hónapra anyagi gondok vannak	48,5	12,5	14,0	22,1
nélkülözik	38,1	14,3	19,0	23,8

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Az elemzés további részében először megvizsgáljuk, hogy a különböző párkapcsolati formában élő egyének értékrendjében milyen különbségek és hasonlóságok mutatkoznak, illetve vannak-e régiós eltérések az értékek vonatkozásában a házasokban élők, valamint az élettársi viszonyban élők között. Ezeket az adatokat összevetjük a nem párkapcsolatban élő egyedülállók értékrendjével is.

Az egyedülálló fiatalok három régióban (Vajdaság, Felvidék, Erdély) az első három legfontosabb helyen⁵² említették az igaz barátságok fontosságát, a családot, továbbá a szerelmet és a boldogságot. Kárpátalján e három érték előtt jelenik meg a békés, háború és konfliktusmentes világ utáni vágy. A felvidéki egyedülállók pedig a család (4,46-os átlagérték) elé sorolták a szerelmet, boldogságot (4,49-es átlagérték), de összességében mindhárom dolgot magasra értékelték. A kárpátaljai egyedülállók ötödik helyen említették az emberekkel való jó viszonyt, amit az élettársi kapcsolatban élők valamivel kisebb pontszámmal illeltek. Az egyedülállók által felállított rangsorban mindenhol más-más dolgok kerültek a rangsor végére – Kárpátalján a szabadság és kötetlen élet, a Vajdaságban a változatos élet, Erdélyben a siker – viszont ezek a szempontok is fontosak, hiszen az egytől ötig terjedő skálán négy fölötti átlagpontszámot kaptak.

Az élettársi kapcsolatban élők igen magasra, átlagosan 4,5 fölöttire helyezték a szerelem és boldogság szempontját, de a családot és az igaz barátságot is minden régióban fontosnak tartották. A többi régióhoz viszonyítva érdemes kiemelni, hogy az erdélyi élettársi kapcsolatban élők illeték a legmagasabb átlagértékkel a családot (4,71). Régiók szintjén kivételt képez, hogy a kárpátaljai élettársi kapcsolatban élő fiatalok egy kiemelt ponton eltérnek a többiektől, azzal, hogy a legmagasabb helyre tették a pénz fontosságát (4,57). Ez a pozicionálás sajátos abban a tekintetben, hogy a pénz nem kap ilyen szintű prioritást, de átlagértékek viszonylatában is alacsonyabb helyre került a többi régióban. A felvidéki házasságok említették még a pénz fontosságát sorrendben a hatodik legfontosabb helyen, 4,19-es átlaggal. A kárpátaljaiak értéksorrendje minden bizonnyal összefüggésben állt az adatfelvétel időszakájában tapasztalt ukrainai krízishelyezettel, a pénzhiánnyal és a vele együtt járó megélhetési gondokkal. Az eredmény ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a párkapcsolati elköteleződés útján járó élettársi kapcsolatban élőknek az anyagiak nagyon fontos szempontot jelentenek, különösen, hogy mint korábban bemutattuk, Kárpátalján az anyagi gondokkal küzdőknél az élettársi kapcsolat tipikus párkapcsolati formának számít. Egy másik régiós eltérés az élettársi kapcsolatban élők értéksorrendjében a vajdasági fiataloknál jelenik meg: ők helyezték legmagasabbra a szabadságot és a kötetlen életet (4,67 átlagpontszám). Hozzáteesszük, a vajdasági élettársak körében a békés világ, a család és a munka sorrendileg a szabadság után

⁵² A megkérdezettek 26 előre felsorolt érték vonatkozásában kellett jelöljék egy 1-től 5-ig terjedő skálán, ahol az 1 az egyáltalán nem fontos, és az 5 a nagyon fontos, hogy az ő életükben mennyire fontosak az adott értékek. Terjedelmi okok miatt a tanulmányban csak az első 14 legfontosabb értéket mutatjuk be.

következnek, az önmegvalósítás elé helyezve. A szabad és kötöttségektől mentes élet még az erdélyi élettársi kapcsolatban élőknel szerepelt az első öt legfontosabb érték között. Az élettársi kapcsolatban élők értékstruktúrájában előkelő helyen szerepel a munka fontossága, szinte valamennyi régióban⁵³ ez a csoport tartja legfontosabbnak a munkát.

A házas fiatalok által legmagasabbra értékelt dolgok sorában szintén a család, a szerelem és boldogság, valamint az igaz barátság kapott helyet. Mint láthatjuk, szinte alig van eltérés a házások és az élettársi kapcsolatban élők által megjelölt legfontosabb értékek tekintetében. Az elemzésből ugyanakkor kiderül, hogy a házások értékskáláján magasabb pontszáma van a családnak, mint az élettársi kapcsolatban élők értékrendjénél – ez alól Erdély a kivétel. Régiós különbségnek számít, hogy a vajdasági fiatalok, beleértve a házásokat, és az élettársi viszonyban élőket, a szabadságot, és ezzel együtt járó kötetlen életet a második legfontosabb helyre sorolták az életükben. Különbségeket viszont az átlagértékekben lehet látni: a vajdasági házas fiatalok 4,29-re értékelték a szabadságot, kötetlenséget, ami egyébként a nem házas együtt élőknek is nagyon fontos volt.

Kárpátalján és a Felvidéken a házások értékrendjében a munka szintén a legfontosabb öt érték között szerepel, 4,45, illetve 4,35-ös átlagpontszámmal. Megjegyzendő, hogy az Istenben való hit a kárpátaljai házas fiatalok által a hatodik legfontosabb érték, közvetlenül a munka után. A hit ugyanakkor egyik régióban sem szerepel ilyen kiemelt helyen, még a házások körében sem, akik általában magasabb pontszámokkal jelölik a hagyományos értékeket. Az erdélyi házasságban élő fiatalok első öt helyen említették még a megbecsülést, mint számukra fontos értéket. A megbecsülés a kárpátaljai házások esetében is az elég előkelő kilencedik helyen szerepel, 4,33-as átlagértékkel, és olyan fontosabb dolgok előzik meg, mint a hit, az emberek közti jó viszony és a magyarság. A többi régió esetében viszont a házások értékstruktúrájában a megbecsülés inkább a középmezőnyben foglal helyet.

Az értékek prioritási sorrendjét vizsgálva összességében azt látjuk, hogy a legfontosabb értékekben (családi, társas kapcsolatok, szerelem) nincsenek jelentős eltérések a házások és nem házas együtt élők között, csekély különbségek inkább az átlagértékek között mutathatók ki. Vannak regionális eltérések, melyek között említhető, hogy egyes régiókban az élettársi kapcsolatban élők értékrendjében hangsúlyosabban jelennek meg materiális, máshol pedig posztmateriális értékek (5–6. táblázat).

⁵³ Kárpátalján a munkára átlagban legnagyobb pontszámot a házások (4,45), majd az élettársi kapcsolatban élők (4,35), őket követően pedig az egyedülállók adták (4,25).

A fiatalok értékorientációi Kárpátalján és a Vajdaságban, 2015 (kérdés: Mennyire fontosak a következő dolgok? 1 – egyáltalán nem fontos, 5 – nagyon fontos; átlagok)

Kárpátalja						Vajdaság							
Egyedülálló			Élettársi kapcsolat		Házas		Egyedülálló			Élettársi kapcsolat		Házas	
1	békés világ (háború és konfliktusmentes)	4,63	pénz	4,57	család	4,92	igaz barátság	4,66	szerelem, boldogság	4,87	szerelem, boldogság	4,81	
2	család	4,56	szerelem	4,50	szerelem, boldogság	4,83	család	4,49	szabadság, kötetlen élet	4,67	szabadság, kötetlen élet	4,29	
3	igaz barátság	4,55	család	4,47	igaz barátság	4,49	szerelem, boldogság	4,44	igaz barátság	4,67	igaz barátság	4,62	
4	szerelem, boldogság	4,51	békés világ	4,38	békés világ	4,71	szabadság, kötetlen élet	4,39	békés világ	4,65	békés világ	4,50	
5	jó viszony az emberekkel	4,31	munka	4,35	munka	4,45	önmegvalósítás	4,38	család	4,57	család	4,82	
6	magyarság	4,30	mindig elérni a kitűzött célokat	4,10	Hit Istenben	4,44	békés világ (háború és konfliktusmentes)	4,37	munka	4,47	munka	4,36	
7	megbecsülés	4,25	szabadság, kötetlen élet	4,10	jó viszony az emberekkel	4,39	munka	4,36	önmegvalósítás	4,45	önmegvalósítás	4,18	
8	munka	4,25	jó viszony az emberekkel	4,08	magyarság	4,33	mindig elérni a kitűzött célokat	4,29	mindig elérni a kitűzött célokat	4,36	mindig elérni a kitűzött célokat	4,16	
9	hit Istenben	4,24	megbecsülés	4,07	megbecsülés	4,33	jó viszonyban lenni az emberekkel	4,23	szakmai érvényesülés	4,28	szakmai érvényesülés	4,07	
10	önmegvalósítás	4,20	mindig megszerezni, amit kíván	4,02	pénz	4,17	a szakmai érvényesülés	4,20	jó viszony az emberekkel	4,20	jó viszony az emberekkel	4,23	
11	erkölcsösség	4,19	hit Istenben	3,99	erkölcsösség	4,17	megbecsülés	4,17	siker	4,17	siker	3,82	
12	mindig elérni a kitűzött célokat	4,18	másokon segíteni	3,98	mindig elérni a kitűzött célokat	4,12	siker	4,17	szépség világa (természet, művészetek)	4,16	szépség világa (természet, művészetek)	3,51	
13	másokon segíteni	4,14	önmegvalósítás	3,82	mértékletesség	4,10	másokon segíteni	4,08	megbecsülés	4,14	megbecsülés	4,35	
14	szabadság, kötetlen élet	4,13	vezetésre és döntésre való jog	3,80	vallás	4,09	változatos élet	4,00	másokon segíteni	4,14	másokon segíteni	4,05	

A fiatalok értékorientációi Felvidéken és Erdélyben, 2015

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Felvidék						Erdély							
	Egyedülálló		Élettársi kapcsolat		Házas			Egyedülálló		Élettársi kapcsolat		Házas	
1	igaz barátság	4,56	szerelem, boldogság	4,68	család	4,81	igaz barátság	4,51	család	4,71	szerelem, boldogság	4,69	
2	szerelem, boldogság	4,49	család	4,62	szerelem, boldogság	4,68	család	4,49	szerelem, boldogság	4,67	család	4,68	
3	család	4,46	igaz barátság	4,43	igaz barátság	4,36	szerelem, boldogság	4,47	igaz barátság	4,49	igaz barátság	4,42	
4	békés világ (háború és konfliktusmentes)	4,29	munka	4,42	munka	4,34	jó viszony az emberekkel	4,34	munka	4,48	békés világ	4,37	
5	munka	4,27	békés világ	4,33	békés világ	4,24	szabadság, kötetlen élet	4,34	szabadság, kötetlen élet	4,42	megbecsülés	4,37	
6	szabadság, kötetlen élet	4,22	szabadság, kötetlen élet	4,22	pénz	4,19	megbecsülés	4,32	önmegvalósítás	4,28	munka	4,36	
7	mindig elérni a kitűzött célokat	4,20	pénz	4,17	erkölcsösség	4,10	önmegvalósítás	4,30	jó viszony az emberekkel	4,28	jó viszony az emberekkel	4,31	
8	önmegvalósítás	4,14	mindig elérni a kitűzött célokat	4,10	jó viszony az emberekkel	4,09	békés világ (háború és konfliktusmentes)	4,30	pénz	4,28	erkölcsösség	4,22	
9	pénz	4,10	megbecsülés	4,07	szabadság, kötetlen élet	4,02	szakmai érvényesülés	4,28	mindig elérni a kitűzött célokat	4,28	önmegvalósítás	4,22	
10	jó viszonyban lenni az emberekkel	4,09	siker	4,05	mindig elérni a kitűzött célokat	4,00	munka	4,25	megbecsülés	4,26	mindig elérni a kitűzött célokat	4,22	
11	megbecsülés	4,07	szakmai érvényesülés	4,03	siker	3,99	mindig elérni a kitűzött célokat	4,24	békés világ	4,25	másokon segíteni	4,20	
12	szakmai érvényesülés	4,04	önmegvalósítás	4,02	megbecsülés	3,98	siker	4,20	másokon segíteni	4,24	mértékletesség	4,18	
13	siker	4,00	erkölcsösség	3,98	szakmai érvényesülés	3,96	erkölcsösség	4,17	szakmai érvényesülés	4,22	Istenben való hit	4,17	
14	másokon segíteni	3,89	másokon segíteni	3,77	önmegvalósítás	3,94	másokon segíteni	4,13	siker	4,21	pénz	4,17	

A párkapcsolatok formája és az értékrend – ezen belül is a vallásgyakorlat – közötti összefüggést vizsgáló korábbi elemzések rávilágítottak arra, hogy a párkapcsolatok típusa nem független az egyének vallásosságától.⁵⁴ Pongrácz összehasonlító munkájában az erdélyi és magyarországi magyarok vonatkozásában megállapította, hogy egyrészt az erdélyi magyarok vallásosabbak, mint a magyarországiak. Erdélyben a mindkét típusú párkapcsolati formában⁵⁵ élőkre jellemző volt az erős vallási kötődés, másrészt az erdélyi házasságok és élettársi kapcsolatban élők között csekélyebb mértékű eltérést figyelt meg például a magukat vallástalannak tartók számarányában, a magyarországiak alcsoportjához képest.⁵⁶

E korábbi vizsgálat eredményeinek fényében feltételezzük, hogy a párkapcsolat típusát, és egyáltalán a párkapcsolati elköteleződést, olyan értékrendbeli sajátosságok is formálják, mint az egyének valláshoz, egyházhoz kapcsolódó viszonyulása. A vallásosság mértékének, módjának az elemzésével az alábbiakban arra keressük a választ, hogy van-e eltérés a vallásosság és a családi állapot, illetve a párkapcsolat típusok szerint, továbbá, hogy régióként egységes mintáról vagy különbségekről beszélhetünk. Először a vallásgyakorlat mértékét, majd a vallásosság módját vizsgáljuk meg a párkapcsolat nélkül élők, a házasság, továbbá az élettársi viszonyban élők között.

Általánosan elmondható, hogy a fiatalok körülbelül egyharmada, párkapcsolat-típustól függetlenül, a vallási ünnepek alkalmával jár templomba. Ezt követően a legtöbben (21,2%) hetente, valamint havonta és évente (17,5%, illetve 16,2%) mennek el templomba, a templomba járást mellőzők (akik soha nem járnak) pedig a legkisebb csoportot (11,5%) alkotják. Hetente, havonta vagy vallási ünnepek alkalmával az egyedülállók után legtöbben a párkapcsolatban élők és a házasságok közül gyakorolják ilyen módon a vallásukat. Ez a fajta intenzívebb vallásgyakorlat leginkább az egyedülállókra és legkevésbé az élettársi kapcsolatban élőkre jellemző. Utóbbiak aránya az ünnepekkor templomba járók között átlagban 10 százalék alatti, a havonta vagy hetente járók között pedig még alacsonyabb. Tulajdonképpen ahogy csökken a templomba járás gyakorisága, úgy enyhén növekedik az együttes járó párkapcsolatban lévők, illetve hozzájuk képest még látványosabban a házasságon kívül együtt élők aránya. Ehhez képest az intézményhez köthető vallásgyakorlat másként nyilvánul meg a házasságok és a még el nem köteleződöttök életében. Minél intenzívebb⁵⁷ vallásgyakorlatról van szó, annál nagyobb arányban vesz ki ebben részüket a pár nélküli egyedülállók és a házasságok, akiknek aránya fokozatosan csökken az intenzitás csökkenésével.

⁵⁴ Pongrácz Tiborné: A párkapcsolatok jellegzetességei Erdélyben és Magyarországon. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, 2009. 87–106. 98–99.

⁵⁵ Az elemzés a házasságok és az élettársi kapcsolatban élők összehasonlítására fókuszált.

⁵⁶ Pongrácz, 2009. 99.

⁵⁷ Intenzitáson itt a templomba járás gyakoriságát értjük.

Erdélyben és a Vajdaságban az a tendencia, hogy a legalább havi rendszerességgel és a fontosabb vallási ünnepek alkalmával legtöbbször az egyedülállók közül, őket követően a párkapcsolattal rendelkezők, majd a házasok, és legkevesebben az élettársi kapcsolatban élők közül járnak templomba. Kárpátalján a sűrű intézményes vallásgyakorlatba a házasok nagyobb arányban vonódnak be, mint a párkapcsolatban élők, tehát ebben a tekintetben ők a második „legvallásosabb” csoport. A Felvidéken csak a heti gyakorisággal templomba járók között alkotnak többséget az egyedülállók, a templomba járás gyakoriságának csökkenésével kiegyenlítődnek a különbségek, például a havonta templomba járó házasok és élettársi kapcsolatban élők, vagy az ünnepekkor templomba járó egyedülállók és párral rendelkezők között, ami arra utal, hogy a Felvidéken hasonló vallási beállítódás jellemző ezekre a csoportokra. Az is régióként változik, hogy a vallásukat egyházi keretekben nem gyakorlók között kik, mely kapcsolattípusba tartozók képeznek többséget: Erdélyben és a Vajdaságban például a párkapcsolattal rendelkezők, majd az egyedülállók, a Felvidéken és Kárpátalján az egyedülállók után rögtön az élettársi kapcsolatban élők. Az élettársi kapcsolatok társadalmi megítélésére is utal, hogy a vallásos ünnepi alkalmakkor legkevesebben a kárpátaljai élettársi kapcsolatban élők mennek el templomba, és a soha templomba nem járó házasságon kívül élők aránya itt a legmagasabb.

Ha az intézményes vallásgyakorlat mértékét vesszük figyelembe, összességében azt tapasztaljuk, hogy az egyedülálló és házas fiatalok az élettársi kapcsolatban élőkhez képest magasabb arányban élnek meg heti vagy havi rendszerességgel vallásosságukat a templomi szertartás keretei között, illetve az élettársi kapcsolatban élők egy jelentős része ilyen formában gyakorlatilag sosem teszi ezt (4. ábra).

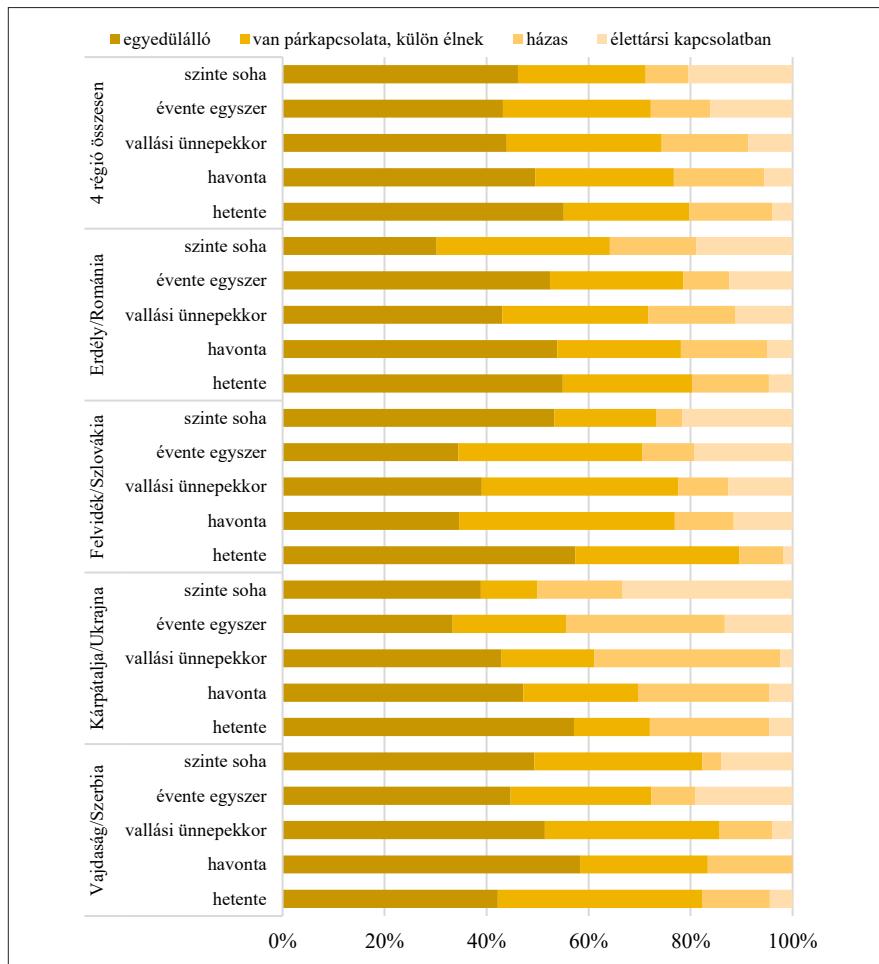
A fiatalok családi állapota szoros kapcsolatban van azzal, hogy milyen módon élnek meg a vallásosságukat.⁵⁸ A vallási kötődést befolyásolja egy sor szociodemográfiai tényező is, többek között a gyerekkori szocializáció vagy az életkor. Az életkor előrehaladásával fokozódik a vallási kötődés, a családalapítási életszakaszban például a gyerekek vallásos nevelése szerepet kap a szülők életében, és megerősíti azok vallásosságát.⁵⁹ A dolgozatban viszont nem foglalkozunk a gyermekvállalás kérdésével, ezúttal kifejezetten a párkapcsolat-típusokra fókuszálunk. Az előbbi megállapítással valamelyest összecseng, hogy elemzésünkben az egyházasan vallásosak, de általában véve a vallásosak között magasabb a házasok aránya, akik rendszerint az idősebb korosztályhoz, a 25 év fölöttiekhez tartoznak.

Az egyházi szertartások szerint élő fiatalok aránya az élettársi kapcsolatban élők körében a legalacsonyabb, 4,2 százalék. Az egyházilag vallásos párkapcsolattal rendelkezők számaránya (27,8 %) pedig kevéssel marad el a maguk módján

⁵⁸ A teljes mintában a Chi-négyzet próba szerinti szignifikancia $<0,001$, régiók szerint viszont nem szignifikáns a vallásosság módja és a családi állapot közötti kapcsolat.

⁵⁹ Bahr, 1970. Idézi Rosta Gergely: Hit és vallásgyakorlat. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet*. Budapest: Kutatópont, 2012. 316–330. 317.

vallásos párkapcsolatban élőkől (26,6%), viszont a nem vallásosak körében enyhén növekszik. A négy határon túli régió adatait együttesen, ha a vallásosak felől haladunk a nem vallásosak irányába, növekedést tapasztalunk a párkapcsolatban élők és a házasságon kívül együtt élők esetében, vagyis az egyház tanítása szerint vallásosak körében e két csoport kisebb arányban van jelen, mint a nem vallásosak csoportjában.

4. ábra: A vallásgyakorlat mértéke a különböző családi állapotúak körében, régióként
 Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Korábbi elemzésekkel egybehangzóan ezúttal a négy vizsgált régió magyar fiataljainak egészére vonatkozóan megerősíthetjük, hogy az élettársi kapcsolatban élők az egyéni vallásosság dimenziójában (maga módján vallásos), illetve a nem vallásosak csoportjában képviselnek relatív magas arányt, és különösen így van ez a Felvidéken, a Vajdaságban és Erdélyben.⁶⁰ Ugyanakkor azt is látjuk, hogy az élettárssal élők Erdélyben és a Felvidéken inkább kötődnek az egyházhoz, a másik két régióban aligha (7. táblázat).

7. táblázat. *A családi állapot megoszlásai a vallásosság típusa szerint, régióként (%)*

Vallásosság	Családi állapot			
	Egyedül- álló	Van pár- kapcsolata, külön élnek	Házass	Élettársi kapcsolat- ban
Kárpátalja/Ukrajna				
vallásos, az egyház szertartása szerint	49,0	13,7	33,3	2,0
vallásos, a maga módján	44,9	17,4	26,2	8,7
nem vallásos	44,2	23,3	18,6	9,3
Vajdaság/Szerbia				
vallásos, az egyház szertartása szerint	50,7	37,0	9,6	2,7
vallásos, a maga módján	51,4	28,6	9,2	10,5
nem vallásos	47,1	36,8	10,3	5,7
Felvidék/Szlovákia				
vallásos, az egyház szertartása szerint	52,1	35,0	6,8	5,1
vallásos, a maga módján	40,5	34,1	9,6	14,9
nem vallásos	44,8	32,8	7,8	14,7
Erdély/Románia				
vallásos, az egyház szertartása szerint	49,7	27,3	17,1	5,3
vallásos, a maga módján	48,3	25,9	15,3	9,9
nem vallásos	46,4	29,8	9,5	13,1
4 régió összesen				
vallásos, az egyház szertartása szerint	50,3	27,8	16,9	4,2
vallásos, a maga módján	46,5	26,6	15,0	10,9
nem vallásos	45,8	31,8	10,3	11,2

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Jelentősebb részt (80%) tesznek ki a vajdasági és kárpátaljai élettársak körében a maguk módján vallásos kategóriába tartozók, Erdélyben és a Felvidéken a házasságon kívüli együtt élő párok körülbelül háromnegyede vallja, hogy vallásos

⁶⁰ Pongrácz, 2009. 99.

a maga módján. Az élettársi viszonyban élők vallásosságában megfigyelt regionális különbségek vélhetően az élettársi kapcsolat régió belüli megítéléséből fakadnak. Az élettársi kapcsolatban élő párok szorosabb egyházi kötődése Erdélyben és a Felvidéken vélhetően annak köszönhető, hogy az élettársi együttélés kevésbé marginalizált kapcsolati forma a helyi társadalmi viszonyokon belül, mint a kárpátaljai kontextusban. Erre utal a kárpátaljai, leginkább a maguk módján vallásos élettársak nagyarányú jelenléte. Mint azt Pongrácz korábban kifejtette, az élettársi kapcsolatban élők között – szemben a házasokkal – azért (is) lehet magasabb a maguk módján vallásosok aránya, mivel a kapcsolat formája nem fér össze az egyházi tanokkal, viszont azzal sem, hogy ez a csoport vallástalannak minősítse önmagát.⁶¹

Az egyházilag vallásos kárpátaljaiak körében a két legkisebb csoportot az együtt járók és az élettársak alkotják. Ahogy a tanulmány előbbi részében említettünk, a demográfiai viselkedés és az értékrend tekintetében a legtradicionálisabb határon túli magyar közösség, ennek fényében az eredmény arra világít rá, hogy ebben a régióban fér össze legkevésbé egymással a házasságon kívüli párkapcsolat és a vallásosság, abban a formában, ahogy azt az egyházi tanok előírják.

Az élettársi kapcsolat és a házasság magyarázó modelljei

A tanulmány utolsó részében logisztikus regressziós modelleken keresztül mutatjuk be, hogy mely tényezők milyen mértékben befolyásolják a fiatalok párkapcsolati helyzetét. Elsősorban arra keressük a választ, hogy milyen társadalmi, értékrendbeli és demográfiai tényezők magyarázzák a határon túli magyar fiatalok esetében azt, hogy a hagyományosabb utat választva összeházasodnak, vagy az élettársi kapcsolat mellett döntenek. Mindkét párkapcsolat-típus magyarázatára külön regressziós modelleket alkalmazunk. A modellekben rendre a családi állapot kategóriái (dummy) képezik a függő változót, a független változók egy részét pedig a tanulmány deskriptív részében ismertetett szociodemográfiai változók és az értékrend, illetve vallásosság módját kifejező változók alkotják. A regressziók több lépcsőben készültek, viszont a tanulmányban csak a három legjobb illeszkedést mutató modellek szerepelnek.

A párkapcsolat-típusát magyarázó modellben a független változók a következők:

- 1) Nem (dummy: 0–férfi; 1–nő)
- 2) Korcsoport (kategoriális: 15–19; 20–24; 25–29)
- 3) Származási ország/régió (kategoriális: Kárpátalja/Ukrajna; Vajdaság/Szerbia; Felvidék Szlovákia; Erdély/Románia)
- 4) Lakóhely településtípusa (dummy: 0–falu; 1–város)
- 5) Iskolai végzettség (kategoriális: alapfokú; szakiskola; érettségit adó középiskola; egyetem)
- 6) Apa iskolai végzettsége (kategoriális: alapfokú; középfokú, felsőfokú)

⁶¹ Pongrácz, 2009. 99.

- 7) Értérendi változók, melyeket faktorelemzéssel⁶² képeztük a 6. és 7. táblázatban bemutatott értékpreferenciák alapján. A modellben két faktort szerepeltetünk, ezek a következők: siker és karrierorientált faktor; vallásos, hívő faktor
- 8) A szülői státusz, van-e gyereke a kérdezettnek (dummy: 0–nincs gyerek; 1–van gyerek)
- 9) A kérdezett szüleinek etnikailag vegyes házassága (dummy: 0–homogén magyar; 1–vegyes)

Az ifjúság körében az élettársi kapcsolatot leginkább valószínűsítő szocio-demográfiai változók a magasabb életkor és a származási régió, melyek erős szignifikáns hatást fejtenek ki, ugyanakkor az élettársi kapcsolat szorosan összefügg az alacsonyabb társadalmi státusszal, a szülőséggel, a kevésbé vallásos meggyőződéssel és a karrierorientáltsággal is. Vegyük ezeket sorra részletesebben. A 15–19 éves korosztályhoz képest a 25–29 éves korban lévők alakítanak legnagyobb valószínűséggel élettársi kapcsolatot, az alapfokú (legfeljebb 8 osztály) végzettséggel rendelkező apák gyermekeihez viszonyítva a középfokon végzetek gyerekei, régiós összehasonlításban a felvidékiek, továbbá a városi származásúak azok, akik inkább élettársi viszonyban élnek. A befejezett iskolai végzettség növekedésével csökken az élettársi együttélés esélye: a fiatalok körében az alapfokú végzettségűekhez képest (8 általános) főleg az érettségizettek és diplomások azok, akik kisebb eséllyel élnek élettársi kapcsolatban. Az előzetesen létrehozott értérendi faktorváltozók közül az individualizációra utaló siker, karrier és önmegvalósítási vágy szintén növeli az élettársi kapcsolatot, mint párkapcsolattípus esélyét, ezzel szemben a vallásosság szignifikánsan csökkenti eme esélyt. A fent említett változók kontrollálása mellett két további magyarázó változót is beemeltünk a végső modellbe, ezek közül az egyik arra vonatkozott, hogy a kérdezettnek van-e saját gyereke, a másik pedig a szülők házasságának etnikai heterogenitását ragadta meg. Ennek a két változónak a bevonása kismértékben növelte a teljes modell magyarázó erejét, ugyanakkor csökkentette az életkori hatásokat, de ezek továbbra is szignifikánsak maradtak, és a hatás iránya nem változott; tehát továbbra is érvényes, hogy az idősebb korcsoportba tartozók nagyobb eséllyel élnek élettársi kapcsolatban. Érdekes viszont, hogy a második és harmadik lépcsőben az apa iskolai végzettsége már negatív hatást gyakorol az élettársi kapcsolat kialakításának esélyére, vagyis a legfeljebb 8 osztályt végzett apák gyermekeihez képest a középfokú végzettséggel rendelkező apák és a diplomások gyerekei kisebb eséllyel élnek élettársi kapcsolatban. Másszóval, az életkori hatás kontrollálása mellett a kedvezőtlenebb társadalmi háttérű fiatalok, akiknek apái és maguk is alacsonyan iskolázottak, nagyobb

⁶² Maximum likelihood, Varimax rotálás.

8. táblázat. Az élettársi kapcsolatot valószínűsítő tényezők a 15–29 éves fiatalok körében, 2015. Logisztikus regresszió, függő változó: élettársi kapcsolatban él (dummy; 1–igen, 0–összes többi)

Változók	Élettársi kapcsolatban él					
	1. modell		2. modell		3. modell	
	Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Nem (1, ha nő)	1,165	0,144	1,203	0,156	1,038	0,162
Korcsoport (ref.: 15–19 éves)						
20–24 éves	13,178***	0,361	14,559***	0,426	2,888*	0,487
25–29 éves	16,109***	0,361	20,031***	0,425	3,287*	0,491
Ország (ref.: Ukrajna/ Kárpátalja)						
Szerbia/Vajdaság	1,376	0,275	1,058	0,312	1,450	0,324
Szlovákia/Felvidék	2,890***	0,246	2,256**	0,282	2,639***	0,294
Románia/Erdély	1,524	0,236	1,311	0,262	1,552	0,271
Lakóhely településtípusa (1, ha város)	1,581**	0,153	1,385	0,168	1,472*	0,172
Végzettség (ref.: alapfokú)						
szakiskola	0,640	0,258	0,707	0,277	0,664	0,284
középiskola (érettségi)	0,450***	0,228	0,433***	0,252	0,453**	0,265
egyetem	0,495**	0,253	0,496**	0,275	0,568*	0,289
Apa iskolai végzettsége (ref.: alapfokú – legfeljebb 8 ált.)						
középfokú	2,964***	0,444	0,474***	0,220	0,531**	0,230
felsőfokú	1,015**	0,432	0,429**	0,289	0,469*	0,297
Siker és karrierorientált (faktor)			1,234*	0,088	1,251*	0,091
Hit és vallás (faktor)			0,728***	0,088	0,714***	0,090
Gyerek (1, ha van)					2,080***	0,204
Vegyes házasság (1, ha igen)					1,427*	0,184
Konstans	0,016	0,405	0,015	0,475	0,051	0,569
Nagelkerke R2	0,144		0,159		0,117	
Exp(B)	0,108		0,106		0,139	

*p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,01

Forrás: GeneZYS 2015; a szerző számításai

valószínűséggel választják a házasságon kívüli együttélést, ami itt az alacsonyabb társadalmi státusszal jár együtt.

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a (saját) gyermek jelenléte növeli az élettársi kapcsolat létrehozásának esélyét, vagyis a fiatalkori gyermekvállalás összekapcsolódik egy olyan párkapcsolattípussal, ami a határon túli magyarok körében kevésbé elterjedt. Mint később látni fogjuk, a házasságban élőknek sokkal nagyobb eséllyel van gyereke, mint az élettársi kapcsolatban élő fiataloknak.

Egy további szempont, amit figyelembe vettünk a modellben, a szülők házasságának hatása a fiatalok párkapcsolattípusára. Attól függően, hogy a szülők esetében etnikailag homogám, magyar felek között létrejött házasságról, vagy heterogámiáról beszélünk, ahol az egyik fél nem magyar nemzetiségű, elmondhatjuk, hogy a vegyes házasságban nevelkedettek nagyobb eséllyel választottak élettársi kapcsolatot azokhoz képest, akiknek mindkét szülőjük magyar nemzetiségű (8. táblázat).

Az utolsó modellben a házasságot valószínűsítő szociológiai mechanizmusokat igyekeztünk feltárni. Ebben a tekintetben a két legnagyobb magyarázó erővel bíró változó a kor, illetve a gyermek megléte. A 25–29 évesek messzemenően nagyobb eséllyel élnek már házasságban, mint a legfeljebb 19 évesek, és ez az erőteljes hatás bár csökken valamelyest a gyermekesség változó bevonásával, mindvégig erőteljes marad. Ebben a modellben a szocio–demográfiai jellemzők közül a kérdezettek neme is szignifikánsan befolyásolja a házasság létrejöttét, a fiatal nők ugyanis nagyobb eséllyel élnek házasságban, mint a velük egyidős férfitársaik. A régiók hatásának iránya megváltozik az előző modellekhez képest: itt továbbra is a kárpátaljai régiót vettük referencia kategóriának, amihez viszonyítva az összes többi régióban kisebb eséllyel élnek házasságban a magyar fiatalok. A regressziós elemzés szintén megerősíti, hogy a házasság valószínűsége egyre kisebb a felvidéki, majd a vajdasági, és ezt követően az erdélyi fiatalok esetében, ugyanakkor a házasság intézményének visszaszorulása legerőteljesebben a felvidéki fiataloknál érhető tetten. Ha csak a demográfiai változót hatását nézzük (1. modell) sem a befejezett iskolai végzettség, sem pedig az apa végzettsége nem befolyásolja szignifikánsan a házasság kialakítását. Az első két modellben ugyan nem szignifikánsan, de az egyetemi végzettség negatívan hat a házasságra, s ez a hatás akkor változik meg, illetve válik szignifikánssá, amikor figyelembe vesszük azt, hogy a kérdezetteknek van már saját gyermekük vagy sem (3. modell). Ugyanis a házasság kialakításnak esélye abban az esetben nagyobb, ha egyszerre érvényesül a magasabb iskolai végzettség és a szülővé válás kritériuma, vagyis az érettséggel és diplomával, továbbá a gyermekkel rendelkezők (szemben az alapfokú, gyermektelenekhez képest) nagyobb valószínűséggel élnek házasságban is. A munka világához kapcsolódó értékpreferenciák és az ezzel összefüggésben lévő életvitel kevésbé fér össze a házasságon alapuló kapcsolattal, erre utal, hogy a sikerre való

törekvés és a karriervágys negatíván hatnak a házasságra. Nem véletlen ugyanakkor, hogy a vallásosságot és hitet magasán értékelők, a vallásos diskurzussal összhangban, nagyobb eséllyel élnek házasságban (9. táblázat).

9. táblázat. A házasságot valószínűsítő tényezők a 15–29 éves fiatalok körében, 2015.
Logisztikus regresszió, függő változó: házasság
(dummy; 1-igen, 0-összes többi);

Változók	Házasság					
	Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Nem (1, ha nő)	2,477***	0,138	2,265***	0,146	1,386*	0,170
Korcsopórt (ref.: 15– 19 éves)						
20–24 éves	8,448***	0,424	8,271***	0,429	2,557	0,603
25–29 éves	63,846***	0,410	62,447***	0,415	10,271***	0,597
Ország (ref.: Ukrajna/ Kárpátalja)						
Szerbia/Vajdaság	0,236***	0,229	0,315***	0,259	0,488*	0,304
Szlovákia/Felvidék	0,181***	0,215	0,241***	0,238	0,266***	0,280
Románia/Erdély	0,448***	0,176	0,539***	0,187	0,759	0,220
Lakóhely településtípusa (1, ha város)	0,611***	0,147	0,702	0,156	0,713*	0,182
Befejezett végzettség (ref.: alapfokú)						
szakiskola	1,417	0,271	1,275	0,286	1,656	0,344
középiskola (érettségi)	1,092	0,228	0,987	0,240	1,956*	0,300
egyetem	0,816	0,252	0,706	0,265	1,940*	0,330
Apa iskolai végzettsége (ref.: alapfokú – legfeljebb 8 ált.)						
középfokú	1,021	0,206	1,065	0,216	1,418	0,259
felsőfokú	1,053	0,252	1,169	0,266	1,458	0,315
Siker és karrierorientált (faktor)			0,843*	0,081	0,799*	0,094
Hít és vallás (faktor)			1,591***	0,097	1,471***	0,109
Gyerek (1, ha van)					15,496***	0,188
Vegyes házasság (1, ha igen)					0,941	0,219
Konstans	0,014***	0,439	0,012***	0,455	0,010***	0,671
Nagelkerke R2	0,353		0,374		0,493	
Exp(B)	0,167		0,172		0,229	

* p<0,10, ** p <0,05, *** p <0,01

Forrás: GeneZYs 2015; a szerző számításai

Összefoglaló

Az utóbbi két évtizedben a kelet-közép-európai fiatalok párkapcsolati viselkedése és ennek folyamányaként családalapítási modelljei megváltoztak. A párkapcsolat-formálódás átalakulásának hátterében társadalmi, gazdasági és értékrendi tényezők egyaránt szerepet játszanak. Tanulmányunkban e tényezőknek a családi állapottal, párkapcsolattípusokkal való összefüggéseire fókuszáltunk. Az elemzés célja az volt, hogy a négy nagyobb Kárpát-medencei régióra kiterjedően feltárja és összehasonlító módon tárgyalja a 15–29 éves magyar fiatalok párkapcsolati helyzetét, továbbá rámutasson a partnerkapcsolatokat befolyásoló mögöttes szociológiai tényezőkre, amelyhez leíró statisztikákat és többváltozós modelleket használtunk az elemzés során. Vizsgálatunkkal arra a kutatási kérdésre kerestük a választ, hogy a fiatalok által választott párkapcsolati formákra – legfőképpen a házasságra és az élettársi kapcsolatra – hogyan és milyen mértékben hatnak bizonyos szocioökonómiai és értékrendi változók, továbbá, hogy ezek milyen különbségeket mutatnak a négy vizsgált csoport esetében.

Az egyik általános következtetése tanulmányunknak, és egyben a legfontosabb változás, hogy az együttélés keretei átrendeződnek, aminek jele, hogy változnak a házasságkötési szokások, és ezzel párhuzamosan a határon túli magyar fiatalok körében kezd elterjedni az élettársi együttélés. Láthattuk, hogy a fiatalok nagyobb eséllyel élnek élettársi kapcsolatban a Felvidéken, és vajdasági kortársaikkal együtt kisebb valószínűséggel alakítanak házasságkötést a húszas éveik végére, mint a Kárpátalján élők. Egyrészt tehát elmondhatjuk, hogy bár kevesebben élnek élettársi kapcsolatban, mint házasságban, az elmúlt húsz évben minden régióban nyilvánvalóan növekedett az élettársi együttélések aránya. Másrészt arra is rámutattunk, hogy a regionális hovatartozásnak és az etnikailag vegyes élethelyzetnek igen fontos a szerepe a fiatal generációk párkapcsolatformálódásában. Az itt elemzett régiók ugyan mind a kelet-közép-európai térséghez tartoznak, a fiatalok párkapcsolati viselkedésében térségenként eltérő mintázatok érvényesülnek, tehát nem beszélhetünk összességében egységes, egy irányba mutató párkapcsolatformálódási trendről.

Az elemzés alapján azt is kijelenthetjük, hogy a karrierfókuszú és egyben a társadalmi státusz megalapozására törekvő fiatalok életviteléhez hozzátartozik, hogy napjainkban egy jelentős részük a húszas éveiben még tanul, karriervágyai megalapozására, önmegvalósításra törekszik. Ezzel összefüggésben vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy a hosszútávú elköteleződéssel járó párkapcsolati döntések, mint a házasságkötés, egyre kevésbé kapnak helyet a klasszikusan értelmezett ifjúsági életszakaszban, a házasságkötési életkor egyre inkább kitolódik, erre utal, hogy házasságot a fiatalok egy igen kis része köt 29 éves koráig. Mint rámutattunk, főleg a városi, tanulmányokat folytató fiatalok korcsoportjaiban

csökkent jelentősebben a házasságot kötők aránya, ugyanakkor a húszas éveik második felében lévő fiatalok az élettársi kapcsolat helyett jelentősebb mértékben preferálják a házasságot, amiből arra következtetünk, hogy az élettársi kapcsolat többféle típusai közül – a Felvidék kivételével – elsősorban a házasság előtti, „próbaházasság” jellegű típus a domináns. Minthogy Kelet-Közép-Európa több országában a rendszerváltásig a korai házasságkötés volt a partnerkapcsolatok domináns és szinte kizárólagos formája (főleg a nők esetében), a határon túli magyar fiatalok párkapcsolati viselkedését illetően azt is mondhatjuk, hogy e tekintetben a Hajnal-vonal keletre tolódásának lehetünk tanúi.⁶³

Összességében kiemelendő a fiatal lányok, továbbá a vallásos és gyermekkel rendelkező fiatalok tradicionális párkapcsolati értékorientációja, ami a házasságra való nagyobb mértékű igyekezetben nyilvánul meg. Az értékvilággal kapcsolatos alfejezetben rámutattunk arra is, hogy mindenik párkapcsolattípusnál a belső biztonságra, a privát szféra fontosságára irányuló értékek (szeretet, boldogság, család, igaz barátság) a maximumhoz közeli preferáltságot kaptak, és a kapcsolati formákban tapasztalható átrendeződés ellenére a családhoz köthető értékek ez esetben is fontos szempontként jelennek meg a fiatalok értéksettjében. Emellett az is kimutatható, hogy az élettársi kapcsolatban élők értékrendjében a szabadság igényére utaló, munkára fókuszáló értékrend erőteljesebben kirajzolódik, amit a többváltozós modellek eredményei szintén megerősítettek. A házasság és élettársi kapcsolatban élők között az egyik legfontosabb különbség az értékvilág szempontjából, hogy (1) a vallásosság, továbbá (2) a karrieraspirációk fontossága ellentétesen működik a különböző párkapcsolat-típusok létrehozásának esélyeit illetően: a házasság kialakításának esélye növekszik az intenzív vallásos hittel és világképpel összefüggésben, az élettársi kapcsolat létrejötte viszont a karriercélú értékek előtérbe kerülése mellett esélyesebb.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka, Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég Kiadó, 2003.
- Castiglioni, Maria – Hărăguș, Mihaela – Faludi, Cristina – Hărăguș, Paul Teodor: Is the family system in Romania Similar to those of Southern European Countries? *Comparative Population Studies*, 41 (1), 2016. 57– 86. doi: 10.12765/CpoS-2016-01en
- Eurostat database: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

⁶³ Hajnal 1965, idézi Kiss, 2010. 133–134.

- Harcsa István: A családformák változásának trendjei és azok értelmezése – a pluralizáció színe és fonákja. *Kapocs*, 2014/4. 2–13.
- Harcsa István – Monostori Judit: Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI, 2014. 83–109.
- Harcsa István – Monostori Judit: A háztartás- és családszerkezeti változások hosszú távú trendjei Magyarországon európai kontextusban: teóriák, tévképzetek, tények. *Demográfia*, 2018/4. 299–322.
- Kapitány Balázs: 'Látogató párkapcsolatok' Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 2012/1. 4–29.
- Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Kiadó, 2010.
- Makay Zsuzsanna – Domokos Tamás: Társadalmi újratermelődés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 77–106.
- Mureșan, Cornelia: Cohabitation, an alternative for marriage in contemporary Romania: A life table description. *Demográfia*, English Edition, 51. 2008/5. 36–65.
- Murinkó Livia – Rohr Adél: Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH NKI, 2018. 9–28.
- Murinkó Livia – Spéder Zsolt: Párkapcsolatok. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH NKI, 2015. 9–26.
- Papp Z. Attila – Vita Emese: Megmaradás és átörökítés – külhoni magyar fiatalok demográfiai, társadalmi folyamatai. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. – Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 107–140.
- Papp Z. Attila (szerk.): *Változó Kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2017.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt: Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 2003/4. 55–75.
- Pongrácz Tiborné: A párkapcsolatok jellegzetességei Erdélyben és Magyarországon. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, 2009. 87–106.

- Potârca, Gina – Mills, Melinda – Lesnard Laurent: Family Formation in Romania, the Russian Federation and France: Towards the Second Demographic Transition? *European Journal of Population*, 29. 2013/1. 69–101.
- Rosta Gergely: Hit és vallásgyakorlat. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet*. Budapest: Kutatópont, 2012. 316–330.
- Rövid Irén: Pillanatfelvétel a szinglikről – A szinglik általános és területi jellemzői a népszámlálási adatok alapján. *Területi Statisztika*, 2018/3. 302–318. doi: 10.15196/TS580304.
- S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné: Az 1995-ben házasságon kívül szülő nők életforma-választásainak vizsgálata. In: S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné – Kamarás Ferenc – Habcsek László (szerk.): *Házasságon kívüli szülések*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, 1998. 55–156.
- Somlai Péter: *Család 2.0 Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest: Napvilág, 2013.
- Spéder Zsolt: Az európai családformák változatossága. Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég*, 2005. 10. (37.) 3–47.
- Spéder Zsolt: Gyermekvállalás házasságon kívül – egy terjedő magatartásminta összetevői. *Századvég*, 2004/1. 83–100.
- Szalma Ivett: „Nagyon elterjedt az az elképzelés, hogy akkor lehet valaki boldog, ha gyermeke születik.” In: Tanács Eszter (szerk.): *Nők gyermek nélkül*. Budapest: HVG Kiadó Zrt., 2019. 183–195.
- Székely Levente: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. In: Székely Levente (ed.): *Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúságkutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft.; Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató, 2018. 41–76.
- Utasi Ágnes: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest: MTA Politikatudományok Intézete, 2004.
- Utasi Ágnes: A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth I. György. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*, 2001. Budapest: TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium, 2002. 113–133.
- Van de Kaa, Dirk J.: Europe’s Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42 (1), 1987. 1–59.